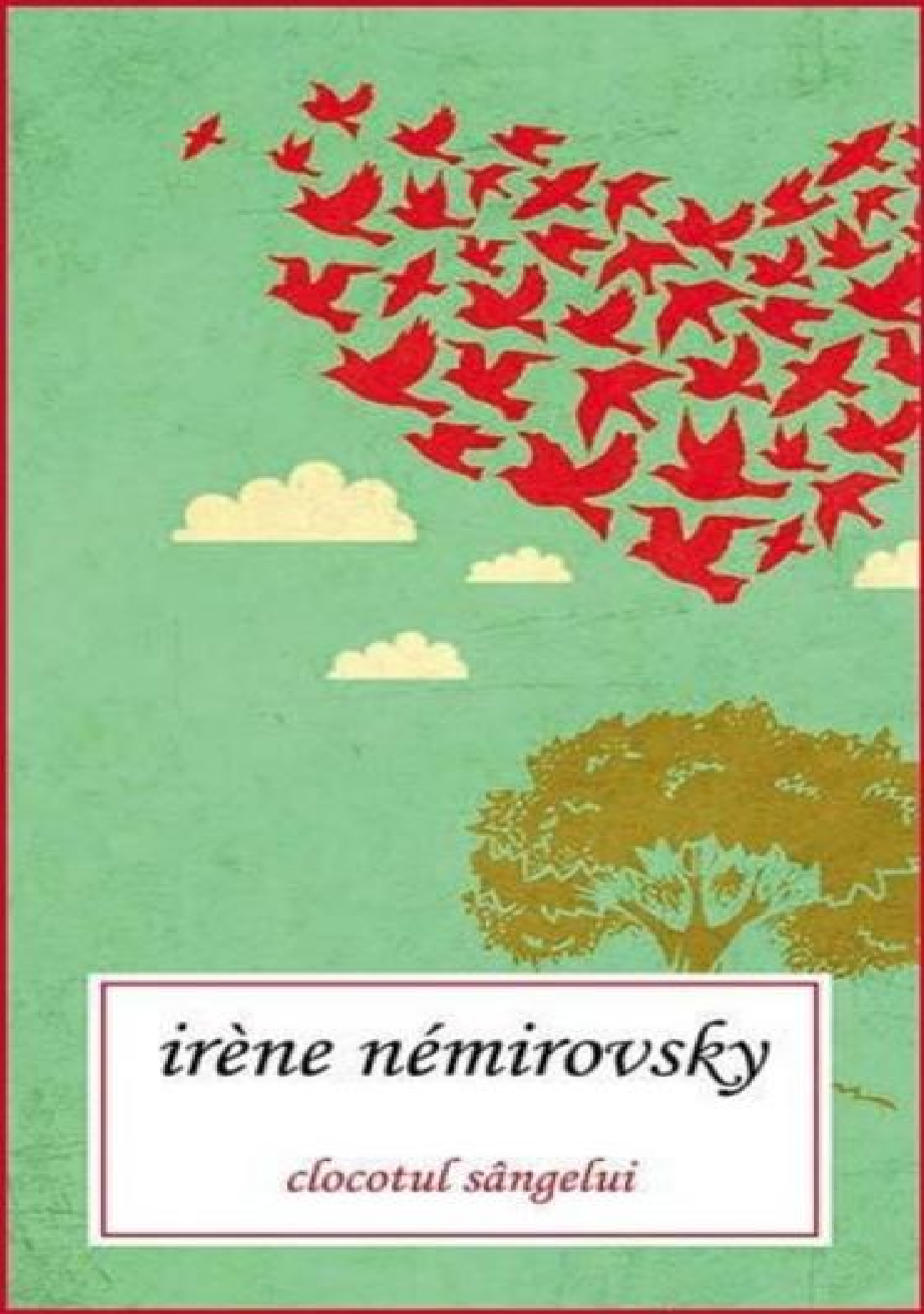

irène némirovsky

clocotul sângelui

Iubiri de altădată

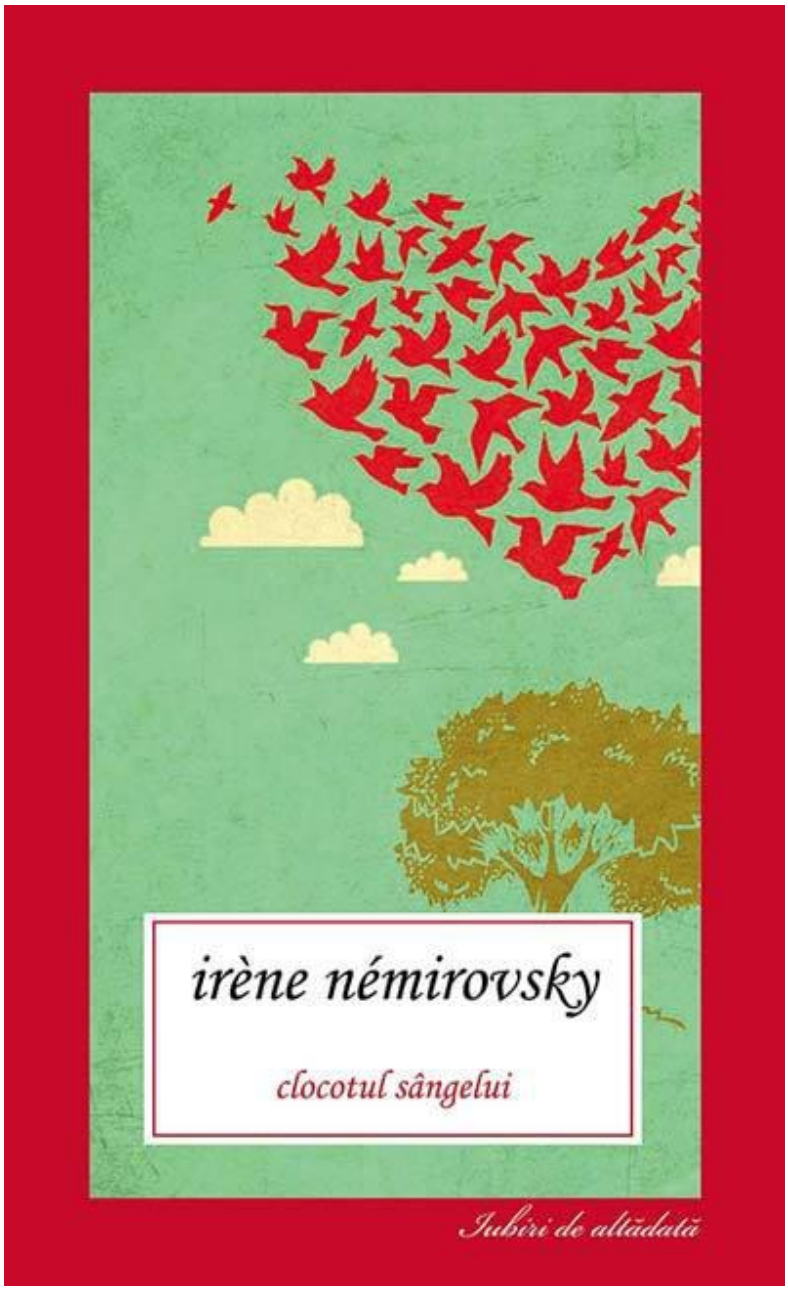
irène némirovsky
clocotul sângelui
Iubiri de altădată

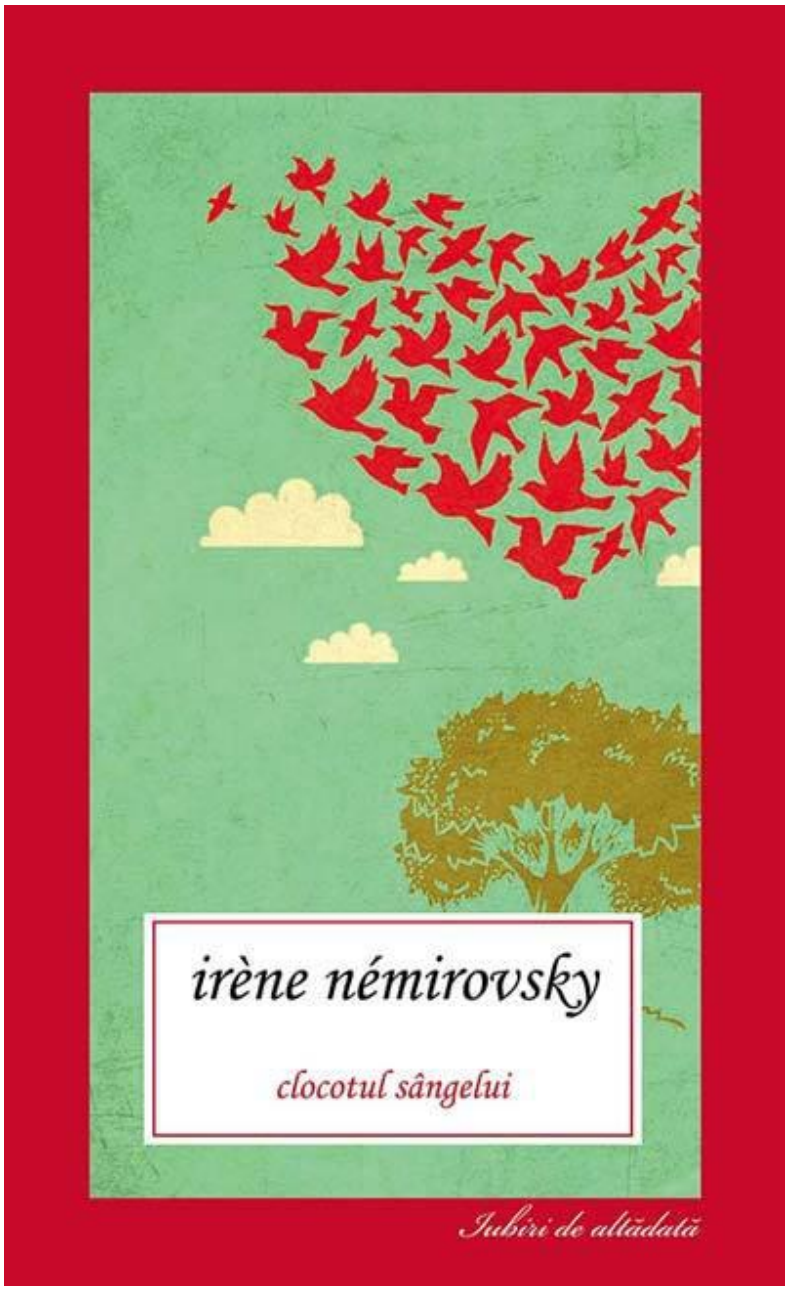
irène némirovsky
clocotul sângelui
Iubiri de altădată

Irène Némirovsky

Clocotul sângelui

Traducere din limba franceză de

Ioana Opaiț

ALLFA

2015

Această carte în format digital intră sub incidența drepturilor de autor și a fost creată exclusiv pentru a fi citită utilizând dispozitivul personal pe care a fost descărcată. Oricare alte metode de utilizare, dintre care fac parte împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială a textului, punerea acestuia la dispoziția publicului, inclusiv prin intermediul Internetului sau a rețelelor de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme – altele decât cele pe care a fost descărcată – care permit recuperarea informațiilor, revânzarea sau comercializarea sub orice formă a acestui text, precum și alte fapte similare, săvârșite fără acordul scris al persoanei care deține drepturile de autor, sunt o încălcare a legislației referitoare la proprietatea intelectuală și vor fi pedepsite penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

CHALEUR DU SANG

Irène Némirovsky

CLOCOTUL SÂNGELUI

Irène Némirovsky

Copyright © 2015 Editura ALLFA

ISBN ePub: 978-606-783-005-7

ISBN PDF: 978-606-783-006-4

ISBN Print: 978-973-724-487-1

Redactare: Crenguța Năpristoc

Tehnoredactare: Liviu Stoica

Corectură: Elena Georgescu

Design copertă: Alexandru Novac

Editura ALLFA

Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3,

sector 6, cod 060512, București

Tel.: 021 402 26 00

Fax: 021 402 26 10

Distribuție:

021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi:

comenzi@all.ro

www.all.ro

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

IRÈNE NÉMIROVSKY

Irène Némirovsky s-a născut în 1903 la Kiev. În 1917, în plină Revoluție rusă, familia ei este nevoită să ia calea exilului și, după un an petrecut în Finlanda și Suedia, se stabilește la Paris în 1919. Irène începe să scrie

în limba franceză, iar în 1926 își publică primul roman, Le malentendu. Devine celebră în 1929, odată cu publicarea celui de-al doilea roman, David Golder, ecranizat la scurt timp după apariție. În iulie 1942 este arestată și deportată în lagărul nazist Auschwitz-Birkenau, unde își va găsi sfârșitul, doar o lună mai târziu. Postum, îi sunt publicate mai multe volume, printre care Suite française (2004) și Clocotul sângelui (Chaleur du sang, 2007; Editura ALLFA, 2015).

CLOCOTUL SÂNGELUI

Beam punci slab alcoolizat, cum se obișnuia în tinerețea mea. Eu, soții Érard – verii mei – și copiii ne așezaserăm în fața focului. Era o seară de toamnă, iar deasupra câmpurilor lucrate și înmuiate de ploaie cerul era sângeriu; apusul prevestea o zi cu vânt puternic. Ciorile croncăneau. În casa mare ca o gheață curentul cutreiera peste tot aducând cu el aroma aspră și fructată a anotimpului. Hélène – verișoara mea – și fiica ei, Colette, se zgribuleau sub șalurile de cașmir ale mamei, pe care li le împrumutasem. Ca la fiecare vizită, mă întrebară cum de pot locui în văgăuna aceea, iar Colette, aflată în ajunul căsătoriei, îmi lăudă farmecele sătucului Moulin-Neuf, în care avea să locuiască de atunci înainte și unde, așa cum îmi spunea, spera să mă vadă adesea. Mă privea cu milă. Sunt bătrân, scăpătat, holtei; mă ascund într-o cocioabă, în fundul pădurii. Lumea știe că am călătorit, că mi-am mâncat moștenirea. Când m-am întors în ținutul de baștină, asemenea unui fiu rătăcitor, până și vițelul cel gras murise de bătrânețe după ce mă așteptase în zadar atâta amar de vreme. Negreșit că soții Érard, comparându-și în gând soarta cu a mea, mă iertau că împrumutasem de la ei bani fără să-i mai dau înapoi, și îi țineau isonul lui Colette:

— Bietul de tine! Trăiești ca un sălbatic. Când fata o să se mute, trebuie neapărat să mergi la ea și să petreci vara acolo!

Totuși, chiar dacă ei nu cred, trăiesc și clipe plăcute. Azi sunt singur. S-a așternut prima zăpadă. Ținutul acesta din inima Franței este sălbatic, dar și bogat. Fiecare trăiește în propria casă, pe pământul lui, nu se încrede în vecini, își strânge recolta, își numără banii, iar de altele nici că îi pasă. Fără case simandicoase, fără musafiri. Aici trăiește o burghezie foarte apropiată de țărani, abia desprinsă din mijlocul lor. Au sângele iute și îndrăgesc toate roadele pământului. Familia mea împânzește provincia cu o vastă rețea de rude: alde Érard, alde Chapelin, Benoît, Montrifaut; sunt fermieri bogați, notari, funcționari, moșieri. Au case înstărite, izolate, clădite departe de târg, apărate de porți masive și ursuze, cu trei zăvoare, ca niște uși de închisoare. Dinaintea lor se întind grădini în care aproape că nu găsești flori: nimic altceva în afară de legume și de pomi fructiferi, ale căror crengi sunt legate de spaliere, ca să rodească mai mult. Camerele de oaspeți sunt încărcate de mobile și mereu încuiate; proprietarii stau în bucătărie, ca să

economisească lemnele de foc. Sigur că nu e cazul lui François și Hélène Érard. Nu am întâlnit nicio casă mai plăcută, mai primitoare, niciun cămin mai intim, mai vesel și mai cald decât al lor. Și totuși, pentru mine nimic nu se compară cu o seară ca aceasta: singurătate desăvârșită. Servitoarea mea, care doarme în târg, a încuiat găinile în coteț și a plecat acasă. Aud sunetul saboților ei pe drum. Eu am pipa, câinele care mi s-a cuibărit la picioare, zgomotul făcut de șoareci în pod, vântul care șuieră; fără ziare, fără cărți, cu o sticlă de vin care se încălzește încetișor în apropiere de grătarul căminului.

— De ce ți se zice Silvio, vere? întrebă Colette.

— O frumoasă doamnă care m-a iubit și căreia i se părea că semăn cu un gondolier – pe vremea aia, acum treizeci de ani, purtam mustață ascuțită și aveam părul negru – mi-a schimbat prenumele, Sylvestre.

— A, nicidecum! Mai degrabă semeni cu un faun, zise Colette. Frunte înaltă, nas cârn, urechi ascuțite, ochi care râd. Sylvestre, omul pădurilor. Numele ăsta ți se potrivește.

Dintre toți copiii lui Hélène, Colette este preferata mea. Nu este frumoasă, dar are ceva ce în tinerețe prețuiam îndeosebi la femei: pasiune. Și ochii ei râd. Are gura mare. Părul negru, diafan; își strecoară buclele mici pe sub șalul cu care și-a acoperit capul, spunând că simte pe la ceafă un curent rece. Lumea zice că seamănă cu Hélène când era tânără, dar eu nu mi-o amintesc. De când i se născuse al treilea fiu – Loulou, care avea nouă ani –, Hélène se îngrășase, iar pielea ei moale și ofilită mă împiedica să-mi aduc aminte de fata de douăzeci de ani pe care o cunoscusem. Avea un aer de placiditate mulțumită, odihnitoare. Vizita lor era una oficială: voiau să mi-l prezinte pe logodnicul lui Colette. Se numea Jean Dorin, era din familia Dorin din Moulin-Neuf, morari din tată în fiu. Pe lângă temelia morii curge un râu frumos, verde și înspumat. Când trăia moș Dorin mergeam acolo la pescuit de păstrăvi.

— O să ne servești niște mâncăruri de pește grozave, Colette! îi spusei eu.

François refuză punciul. Nu bea decât apă. Avea un barbișon cărunt și ascuțit, pe care îl mângâia încet.

— Când o să te lepezi de lume – sau, mai degrabă, când lumea o să se lepede de tine, așa cum mi s-a-ntâmplat mie –, n-o să-i duci dorul, îi spusei lui François.

Câteodată am impresia că viața m-a aruncat departe, ca o maree prea înaltă. Am naufragiat pe un țărm trist, ca o veche barcă zdravănă, care încă mai poate pluti, dar cu vopseaua decolorată de apă și mâncată de sare.

— N-o să ai ce regreta, pentru că nu-ți plac nici vinul, nici vânătoarea, nici femeile.

— O să-mi fie dor de soția mea, îmi răspunse zâmbind.

În clipa aceea Colette se așeză lângă mama ei și o rugă:

— Mamă, povestește-mi cum te-ai logodit cu tata! Nu mi-ai vorbit niciodată despre căsătoria voastră. De ce? Știu că a fost o poveste ca în cărți, că vă iubeați de multă vreme... Nu mi-ai povestit niciodată. De ce?

— Pentru că nu m-ai întrebat.

— Uite că te-ntreb acum!

Hélène încerca să scape și râdea.

— Nu-i treaba ta! îi tot spunea lui Colette.

— Nu vrei să spui ca să nu te simți stânjenită. Și totuși, nu te rușinezi de vărul Silvio; probabil că el știe tot. Te sfiești de Jean? Mamă, de mâine o să-ți fie fiu și trebuie să te cunoască așa cum te cunosc și eu. Cât aș vrea să trăiesc cu el așa cum trăiești tu cu tata! Sunt sigură că nu v-ați certat niciodată.

— Nu mă sfiesc de Jean, ci de hăndrălăii ăștia, răspunse Hélène – și îi arătă zâmbind pe băieți.

Cei trei se așezaseră pe podea și aruncau conuri de pin în foc. Își umpluseră buzunarele. Conurile trosneau în flăcări, ascuțit și clar. Georges și Henri, care aveau cincisprezece, respectiv treisprezece ani, răspunseră:

— A, nu te sfii de noi, dă-i înainte! Nu ne interesează poveștile voastre de amor, făcu disprețuitor Georges, cu vocea lui în schimbare.

Micul Loulou adormise.

Dar Hélène dădea din cap și nu voia să vorbească. Logodnicul lui Colette interveni timid:

— Aveți o căsnicie exemplară. Și eu sper că... într-o zi... noi...

Bâiguia. Părea un băiat de treabă. Avea chipul uscățiv, blând, și ochi frumoși, neliniștiți, ca de iepure. Curios că Hélène și Colette își aleseseră ca soț același gen de bărbat: sensibil, delicat, aproape feminin, ușor de dominat și, în același timp, reținut, sălbatic, aproape pudic. Dumnezeule mare! Eu nu eram așa! Îi privii pe toți șapte. Stăteam mai la o parte. Luaserăm masa în salon, singura cameră din casa mea în care se poate sta. Dormeam într-un fel de cămăruță aflată în pod. Salonul de care vorbesc este cam întunecos, iar în acea seară de noiembrie, când slăbea focul, nu se vedea nimic altceva în afară de cazanele mari, acele oale străvechi de aramă, agățate pe pereți, care strălucesc la cea mai mică flacără. Când se puneau lemne pe foc, oalele iluminau chipuri liniștite, zâmbete binevoitoare, mâna lui Hélène purtând verigheta de aur și dezmierdând buclele micului Loulou. Verișoara mea purta o rochie albastră de mătase, cu buline albe. Șalul de cașmir al mamei îi acoperea umerii. François stătea lângă ea și amândoi își priveau copiii așezați la picioarele lor. Vrând să-mi aprind iar pipa, ridicai o bucată de lemn aprins, care îmi lumină fața. Îmi dădui seama că nu doar eu priveam cu luare-aminte în jur; și Colette era atentă, pentru că dintr-odată exclamă:

— Vere Silvio, ce expresie răutăcioasă ai! Am băgat adesea de seamă.

Apoi, întorcându-se către tatăl ei:

— Tăticule, aștept să-mi povestiți cum v-ați îndrăgostit unul de celălalt!

— O să vă povestesc prima mea întâlnire cu mama voastră, spuse François. Pe atunci bunicul vostru locuia în târg. Cum știți, s-a însurat de două ori. Mama voastră s-a născut din prima căsătorie, iar mama ei vitregă avea, la

rândul ei, o fiică făcută cu primul ei soț. Dar ce nu știți voi e că fata asta (sora vitregă a mamei voastre) îmi fusese hărăzită de soție.

— Ce năstrușnic! spuse Colette.

— Da, a fost mâna sorții. Prima dată când am intrat în casa lor, mergeam în urma părinților mei. Mă duceam la însurătoare ca un miel la tăiere. Dar mama, biata de ea, ținea mult să mă așez la casa mea și, după multe rugăminți, obținuse acea întâlnire care – m-a asigurat – nu mă obliga cu nimic. Am intrat. Închipuiți-vă cel mai sever și mai neprimitor salon provincial! Pe șemineu erau așezate două torțe de bronz care închipuiau flăcările lui Cupidon și pe care și astăzi le revăd în minte cu oroare.

— Dar eu! râse Hélène. Flăcările alea încremenite și nemișcate, în salonul veșnic neîncălzit, aveau o valoare simbolică.

— N-o să vă ascund că a doua soție a bunicului vostru avea un caracter groaznic...

— Taci! îi porunci Hélène. E moartă.

— Din fericire... Mama voastră are dreptate: despre morți, numai de bine. Era o femeie roșcată, foarte voinică, purta un coc roșu, mare și avea pielea foarte albă. Fiică-sa parcă era un nap. Tot timpul vizitei, nefericita și-a tot împreunat pe genunchi mâinile umflate de frig, fără să scoată o vorbă. Era iarnă. Ne-au servit cu șase biscuiți așezați într-o bomboniera și cu niște ciocolată veche. Mama, care era friguroasă, tot strănuta. Am scurtat vizita cât am putut de mult. Când am ieșit din casă, începuse să ningă; am văzut copiii ieșind din școala de alături, iar printre ei, o fetiță de treisprezece ani care alerga și aluneca pe zăpadă, încălțată cu galoși mari de lemn, purtând o pelerină roșie, cu părul negru despletit, cu obrajii împurpurați și cu zăpadă pe vârful nasului și pe gene. Era mama voastră; niște băiețași se țineau după ea și aruncau cu bulgări de zăpadă. Era la doi pași de mine. Fata s-a răsucit, a făcut și ea câțiva bulgări și, râzând, i-a aruncat înspre băieți. Cum unul dintre saboți era plin de zăpadă, l-a scos și a rămas în pragul ușii, sărind într-un picior, în timp ce părul negru o lovea peste față. După ce tocmai ieșisem din salonul înghețat, despărțindu-mă de acei oameni afectați, nici nu vă închipuiți cât de plină de viață și de admenitoare era copila. Mama

mi-a spus cine e fata. În clipa aceea am hotărât să mă-nsor cu ea. Râdeți, micuții mei! N-a fost atât o dorință, cât un fel de viziune. Am văzut-o în minte: câțiva ani mai târziu, ieșea din biserică alături de mine, era soția mea. Fata nu era fericită. Tatăl ei era bătrân și bolnav, mama ei vitregă nu se ocupa de ea. Am făcut în așa fel încât să fie invitată acasă la părinții mei. O ajutam să-și facă termele, îi împrumutam cărți, organizam picnicuri, mici serate dansante doar pentru ea... Și ea a înțeles...

— Păi sigur că da, încuviință Hélène, iar sub părul cărunt ochii îi sclipiră poznaș și zâmbetul ei fu nespus de tineresc.

— Am plecat să-mi termin studiile la Paris. Nu puteam cere de nevastă o fetiță de treisprezece ani. Așa că am plecat și mi-am spus c-o să mă-ntorc după cinci ani și o s-o iau de soție. Dar s-a măritat la șaptesprezece ani; s-a căsătorit cu un om de treabă, mult mai în vârstă decât ea. S-ar fi măritat cu oricine, doar să scape de mama ei vitregă.

— În ultimii ani, zise Hélène, era atât de zgârcită, încât eu și sora mea vitregă aveam o singură pereche de mănuși. Ar fi trebuit să le purtăm pe rând, când mergeam în vizită. De fapt, mama mă pedepsea de fiecare dată când trebuia să mergem undeva și îi dădea mănușile surorii mele – o pereche frumoasă, din piele de capră. Atât de mult voiam să le port, încât gândul că, după ce o să mă căsătoresc, o să am o pereche numai a mea m-a făcut să accept primul bărbat care m-a cerut de nevastă și care nu mă iubea. Ce prostii faci la tinerețe...

— Am fost tare supărat, spuse François. Când m-am întos și am văzut că mica mea prietenă se transformase într-o tânără fermecătoare și puțin tristă, m-am îndrăgostit până peste cap... Iar ea...

Tăcu.

— Ia uite-i cum roșesc! strigă Colette, bătând din palme și arătându-și părinții cu degetul. Haideți, spuneți tot! Atunci a început povestea, nu? Ați vorbit, v-ați înțeles. Tata a plecat cu inima zdrobită, pentru că erai măritată. A așteptat răbdător, iar când ai rămas văduvă s-a întors și s-a însurat cu tine. Ați trăit fericiți și ați avut mulți copii.

— Așa e, spuse Hélène. Dar, înainte de asta, câte griji! Câte lacrimi! Cât părea de greu să rezolvăm totul! Și s-a petrecut atât de demult... Când primul meu soț a murit, tatăl vostru era plecat. Credeam că mă uitase, că n-o să se mai întoarcă niciodată. Când ești tânăr, n-ai răbdare. Fiecare zi care trece fără omul iubit te sfâșie. Într-un sfârșit, s-a întors.

Afară se întunecase de-a binelea. Mă ridicai și închisei obloanele mari de lemn, care scoaseră un geamăt lugubru. Zgomotul îi făcu să tresară, și Hélène spuse că e timpul să plece acasă. Jean Dorin se ridică ascultător și se duse în camera mea să aducă hainele doamnelor. Colette întrebă:

— Și ce s-a-ntâmplat cu sora ta vitregă, mamă?

— A murit, scumpa mea. Poate-ți amintești că, acum șapte ani, eu și tata am fost la o înmormântare la Coudray, în departamentul Nièvre. A fost înmormântarea bietei Cécile.

— Era la fel de rea ca mama ei?

— Ea? Nu, biata de ea! Era foarte blândă și amabilă. Mă iubea nespus, și eu o iubeam la fel. Mi-a fost ca o soră de sânge.

— E ciudat că n-a venit niciodată să ne viziteze...

Hélène nu răspunse. Colette îi mai puse o întrebare; mama tăcea în continuare. În sfârșit, pentru că fata insista, verișoara mea spuse:

— Ei, toate s-au întâmplat acum atâta vreme...

Dintr-odată, vocea îi era ciudată, schimbată, distantă, ca și cum ar fi vorbit în vis.

Atunci se întoarse logodnicul cu hainele și plecarăm. Îi însoții până la ei acasă. Locuiesc la patru kilometri distanță, într-o casă încântătoare. Mergeam pe un drumeag strâmt și noroios. Băieții erau în față, împreună cu tatăl lor, apoi veneau logodnicii, iar la urmă, eu și Hélène.

Îmi vorbea despre cei doi tineri:

— Jean Dorin pare un băiat de treabă, nu? Se cunosc de multă vreme. Au toate șansele să fie fericiți. La fel ca mine și François, o să ducă un trai liniștit, unit, demn... Mai ales liniștit... Fără zbucium, fără furtuni. Oare e așa de greu să fii fericit? Mi se pare că Moulin-Neuf are ceva liniștitor. Dintotdeauna am visat să trăiesc într-o casă ridicată pe malul unui râu, să mă trezesc noaptea, la căldură, sub așternuturi, și să ascult cum curge apa. În curând o să vină și un copil, continuă ea visând cu voce tare. Doamne, dacă ai ști la douăzeci de ani cât de simplă e viața!

Ne despărțirăm în fața porții grădinii, care se deschise cu un scrâșnet ascuțit și se închise cu o notă gravă, joasă, ca o lovitură de gong care oferă urechii o plăcere deosebită, asemănătoare cu cea simțită de papilele gustative când degusți un vin bun. Casa era acoperită de iederă verde și deasă, din aceea care tremură la fiecare pală de vânt; dar în acel anotimp nu rămăseseră decât câteva frunze uscate și o împletitură de fier, luminate de lună. După ce familia Érard intră în casă, rămăsei o clipă pe drum împreună cu Jean Dorin și văzui cum luminile din salon și din celelalte camere se aprind una câte una; străluceau tihnit în noapte.

— Putem conta pe dumneavoastră să veniți la nuntă? mă întrebă logodnicul neliniștit.

— Cum să nu! De mai bine de zece ani n-am mai fost la o nuntă, spusei revăzând în gând toate ceremoniile la care luasem parte până atunci: acele îndelungate ospețe de nuntă, chipurile roșii ale băutorilor, servitorii tocmiți din satul vecin, împreună cu scaunele și cu pardoseala de bal, tortul de înghețată la desert, mirele pe care îl necăjesc pantofii prea strâmți; și adunați din toate colțurile ținutului, rudele, prietenii, vecinii, care uneori nu s-au mai văzut de ani buni și care răsar deodată asemenea unor resturi plutind pe apă, răscolind amintirea gâlcevilor al căror început se pierde în negura vremii; amintirea iubirilor și a urilor defuncte, a logodnelor rupte și uitate, istoriile cu moșteniri și procese....

Bătrânul unchi Chapelain, care s-a însurat cu bucătăreasa, cele două domnișoare Montrifaut – două surori care nu-și mai vorbesc de paisprezece ani, deși locuiesc pe aceeași stradă, pentru că într-o zi una dintre ele nu a vrut să-i împrumute celeilalte oala de dulceață – și notarul, a cărui soție a fugit la Paris, cu un comis-voiajor, și... Dumnezeule, ce alai de fantome

aduce cu sine o nuntă provincială! În marile orașe, oamenii fie se întâlnesc tot timpul, fie niciodată. E mai simplu. Aici... Vă spun, exact ca resturile care plutesc pe apă! Iată-le cum vin și, în vâltoarea pe care o iscă, apar o grămadă de vechi amintiri! Apoi resturile se scufundă și iar rămân uitate pentru următorii zece ani.

Îmi chemai cu un fluierat câinele, care venise după noi, și îl părăsii dintr-odată pe logodnicul lui Colette. Mă întorsei acasă. La mine era plăcut. Focul aproape că se stinsese. Când flăcările nu se mai joacă, nu mai dănțuiesc, nu mai țâșnesc în toate părțile, când apar mii de scântei care se pierd fără să împrăștie nici lumină, nici căldură, fără să încălzească pe nimeni, când focul se mulțumește să facă oala să fiarbă molcom, atunci e cel mai plăcut.

Colette s-a căsătorit în 30 noiembrie, la prânz. S-a dat o masă mare, urmată de o reuniune dansantă, la care s-a strâns toată familia. M-am întors acasă dimineața, prin pădurea Maie, ale cărei poteci sunt în acest anotimp acoperite cu un covor de frunze atât de consistent și cu un strat de noroi atât de gros, încât se înaintează cu greu, ca printr-o mlaștină.

Rămăsesem până târziu acasă la soții Érard. Așteptasem; voiam să văd dansând pe cineva anume... Moulin-Neuf se învecinează cu domeniul Coudray, unde a locuit Cécile, sora vitregă a lui Héléne. Ea lăsase proprietatea moștenitoarei sale, o pupilă adoptată, care acum e măritată. Se numește Brigitte Declos. Bănuiam că cei din Moulin-Neuf și Coudray nu se au bine și știam că tânăra femeie va apărea. Chiar așa a fost: n-a trecut mult și a venit.

Era frumoasă și foarte înaltă, dând impresia de îndrăzneală, forță și sănătate. Avea douăzeci și patru de ani. Purta o rochie neagră scurtă. Dintre toate femeile aflate de față, doar ea nu se împopoțonase pentru nuntă. Aveam impresia că se îmbrăcase atât de simplu dinadins, în semn de dispreț față de provincialii care o priveau pieziș: toți o țineau la distanță. Se știa că fusese adoptată, așadar nu prea diferită de fetele trimise de Asistența Socială să lucreze în gospodăriile noastre. În plus, se căsătorise cu un țăran bătrân, zgârcit și viclean, care avea cele mai frumoase domenii din regiune, dar nu vorbea decât în dialect și își mâna singur vacile la pășune. Fata îi toca banii: rochia fusese cumpărată de la Paris și purta mai multe inele împodobite cu diamante mari. Îi cunoșteam destul de bine soțul: el cumpărase mica mea moștenire, bucată cu bucată. Duminica îl întâlnesc uneori pe drum. Poartă pantofi și șapcă; proaspăt bărbierit, vine să contemple câmpurile pe care i le-am vândut și, pe care pasc acum vitele lui. Se sprijină în coate de portiță; înfige în pământ bâta mare și noduroasă, de care nu se desparte niciodată; își sprijină bărbia în mâinile mari, puternice, și privește drept în față. Eu trec pe lângă el. Mă plimb cu câinele sau vânez. Mă întorc la căderea nopții, iar el e tot acolo; nu s-a mișcat o iotă. E bucuros; și-a admirat posesiunile. Tânăra lui soție nu trece niciodată pe lângă casa mea, și voiam s-o văd.

Îl trăsesem de limbă pe Jean Dorin. „Vasăzică o cunoașteți?“ mă întrebase el, adăugând: „Suntem vecini, iar soțul ei mi-e mușteriu. O să-i invit la

nunta noastră și va trebui să-i primim, dar n-aș vrea ca ea să fie prietena lui Colette. Nu-mi place că are purtări prea slobode cu bărbații.“

Când tânăra femeie intră, Hélène stătea în picioare, nu departe de mine. Era emoționată și ostenită. Oaspeții tocmai terminaseră de mâncat. Se servise o masă de o sută de persoane pe un parchet de bal adus de la Moulins și instalat afară, într-un cort. Era o vreme călduță, umedă. Văzduhul era senin. Din când în când, câte un colț de pânză se ridica și grădina mare a casei familiei Érard se dezvăluia privirii: copacii despuiați, fântâna plină de frunze veștede. La cinci se scoaseră mesele și începu dansul. Nuntașii încă soseau. Erau dintre cei mai tineri, cărora nu le place nici să mănânce, nici să bea prea mult, dar care vor să danseze. Distracțiile sunt rare pe la noi. Brigitte Declos se număra printre ei, dar nu părea să cunoască pe nimeni îndeaproape; venise singură. Hélène îi strânse mâna, cum făcuse și cu ceilalți; doar o clipă strânse din buze și afișă mutrița zâmbitoare și curajoasă în spatele căreia femeile își ascund cele mai tăinuite gânduri.

Pe urmă bătrânii cedară tinerilor sala de bal improvizată și intrară în casă. Lumea se strânse în jurul focurilor; în odăile închise aerul era irespirabil. Se bea sirop de fructe și punci. Bărbații discutau despre recolte, despre fermele date în arendă, despre prețul vitelor. Într-o adunare de oameni mai vârstnici există ceva imperturbabil; niște organisme care au digerat toate mâncărurile grele, amare și condimentate ale vieții, au eliminat toate otrăvurile și acum, pentru zece-cincisprezece ani, vor rămâne într-un echilibru perfect, bucurându-se de o sănătate morală de invidiat. Sunt mulțumiți de ei înșiși. Au trecut deja prin muncile chinuitoare și zadarnice ale tinereții care încearcă să modeleze lumea după propriile dorințe. N-au reușit, iar acum se odihnesc. Peste câțiva ani, o neliniște surdă îi va tulbura din nou; de data aceea va fi neliniștea morții. Ea le va schimonosi firea în mod ciudat, îi va transforma în ființe indiferente, sau bizare, sau bântuite de tuse; oameni de neînțeles pentru familia lor, străini față de copiii lor. Dar, între patruzeci și șaizeci de ani, se bucură de o liniște precară.

Simțeam până în măruntaie toate aceste lucruri, după mâncărurile bune și vinurile excelente. Îmi aminteam de zilele de demult și de dușmanul meu crud, care mă alungase din acel ținut. Am încercat să fiu funcționar în Congo, negustor în Tahiti, vânător în Canada. Nimic nu îmi era pe plac.

Credeam că alerg după avere; de fapt, mă mâna doar fierbințeala sângelui meu tânăr. Însă, cum arșița asta s-a stins, acum nu mă mai înțeleg. Am străbătut un drum zadarnic, ca să ajung de unde am plecat. Singurul lucru care mă mulțumește e că nu m-am însurat niciodată. Și totuși, n-ar fi trebuit să umblu pe coclauri. Ar fi trebuit să rămân aici, să am grijă de pământul meu. Aș fi fost mai bogat. Aș fi fost unchiul înstărit. M-aș fi simțit în largul meu printre oameni, în timp ce acum rătăcesc printre ființele acestea trupește și tihnite, asemenea vântului printre arbori.

Mersei să-i privesc pe cei care dansau. În noapte, cortul era enorm, transparent, iar dinăuntru răzbăteau sunetele orchestrei de alămuri. În cort fuseseră instalate șiruri de mici becuri electrice, a căror strălucire vie proiecta pe pânză umbrele dansatorilor. De obicei beculețele acestea sunt montate de 14 iulie și la sărbătorile câmpenești, așa se obișnuiește la noi... Vântul bătea printre copacii pe care toamna îi dezgolise, iar din când în când cortul părea că se leagănă precum un vapor. Astfel, privită noaptea, din afară, scena era stranie și tristă. Nu știu de ce. Poate din pricina contrastului dintre natura nemișcată și agitația tinereții. Bieții copii! Se zbenguiau în voie, mai ales tinerele. La noi sunt crescute atât de sever și de cast! Până la optsprezece ani învață în pensiunile din Moulin sau Nevers, pe urmă, sub supraveghere maternă, până la măritiș, învață cum să aibă grijă de casă. Așa că trupul și sufletul plesnesc de forță, de sănătate și de dorințe.

Intrai în cort, le privii ascultându-le râsetele. Mă întrebam ce plăcere le făcea să se bâțâie așa. Uneori, când privesc tineretul, mă cuprinde un fel de mirare, de parcă aș privi o specie străină de a mea. Sunt ca un câine bătrân care se uită cum dansează șoarecii. I-am întrebat pe François și pe Hélène dacă simt același lucru. Râzând, mi-au răspuns că sunt un egoist bătrân, că ei – slavă Domnului! – sunt mereu apropiați de copiii lor. Cum să nu! Am impresia că își fac o grămadă de iluzii. Dacă și-ar vedea aievea tinerețea, s-ar îngrozi. Sau mai degrabă nu ar recunoaște-o. Ar trece pe lângă ea spunând: „Dragostea asta, visurile astea, pasiunea asta ne sunt străine.“ Propria lor tinerețe... Și atunci, cum ar putea să o înțeleagă pe a altora?

Orchestra își trăgea sufletul și recunoscui zgomotul mașinii care îi ducea pe însurăței la Moulin-Neuf. O căutai din ochi pe Brigitte Declos printre perechile de pe ring. Dansa cu un tânăr brunet. Mă gândii la soțul ei. Ce

nesăbuit! Și totuși, în felul lui, era chibzuit. Își încălzea oasele bătrâne sub o plapumă roșie, iar inima – cu titluri de proprietate, în timp ce nevasta lui se bucura de tinerețe.

În prima zi a anului, iau mereu masa acasă la verii Érard. Prin părțile acestea se obișnuiește ca vizita să fie lungă, ca musafirul să ajungă la prânz, să rămână câteva ore, iar apoi să se cineze cu rămășițele de la prânz și oaspeții să se întoarcă noaptea acasă. François plecase să-și viziteze una dintre moșii; iarna era aprigă, iar drumurile, acoperite de zăpadă. Plecase pe la cinci și îl așteptam la cină. Dar se făcuse ora opt și el nu se arăta.

— L-o fi reținut ceva la moșie, spusei. O să doarmă la fermă.

— Nu, nu. Știe că-l aștept, răspunse Hélène. De când ne-am căsătorit, n-a lipsit nici măcar o noapte fără să mă anunțe. Să mâncăm, n-o să mai întârzie mult!

Cei trei băieți lipseau. Sora lor îi invitase la Moulin-Neuf și aveau să doarmă acolo. De multă vreme nu mai fusesem singur cu Hélène. Vorbirăm despre vreme și despre recolte, singurele subiecte de conversație prin partea locului. Nimic nu ne tulbură masa. Provincia aceasta chiar are ceva izolat și sălbatic, opulent și prudent, amintind de vremuri străvechi. Masa din sufragerie părea prea mare pentru cele două rânduri de tacâmuri. Totul strălucea. Totul inspira curățenie și calm: mobilele din stejar, parchetul lucios, farfuriile pictate cu flori, bufetul uriaș, pântecos, cum nu se mai găsește decât prin părțile noastre, orologiul, ornamentele din aramă ale șemineului și ferestruica din stejar sculptat care făcea legătura cu bucătăria și prin care se dădeau farfuriile. Ce gospodină pe cinste era Hélène! Cât de bine se pricepea să facă dulceață, să pună murături, să coacă prăjituri! Cât de bine își îngrijea orătăniile! Am întrebat-o dacă reușise să salveze cei doisprezece iepurași a căror mamă murise și pe care îi hrănise cu biberonul.

— Sunt superbi, îmi răspunse.

Dar era cu gândul aiurea. Privea ceasul și ciulea urechile, sperând să audă motorul mașinii.

— Văd că ești neliniștită din cauza lui François. Ce crezi c-a pățit?

— Nimic. Dar ni se-ntâmplă atât de rar să stăm departe unul de celălalt, suntem atât de apropiați, că atunci când nu e lângă mine sufăr, îmi fac griji.

Știu că e o prostie...

— Ați stat departe unul de celălalt și în război...

— A, spuse ea cuprinsă de un tremur dinaintea amintirilor, acei cinci ani au fost atât de dureroși și de cumpliți! Uneori cred că au răscumpărat trecutul.

Se lăsă tăcerea între noi; ferestruica se deschise cu un scârțâit și bona ne dădu tarta cu mere, ultimele mere de toamnă. Orologiul sună de nouă ori. Din fundul bucătăriei, slujnica spuse:

— Domnul n-a mai venit niciodată atât de târziu acasă.

Ningea. Tăceam amândoi. Colette sună de la Moulin-Neuf. Acolo totul era bine. Hélène îmi reproșă că sunt leneș:

— Când ai de gând s-o vizitezi pe Colette?

— Stă departe, veni răspunsul meu.

— Huhurez bătrân! Nu te poate scoate omul din bârlog! Și când te gândești că altădată... Când mă gândesc c-ai trăit cu sălbaticii, unde și-a-nțărcat dracu' copiii... Iar acum spui că e departe să mergi din Mont-Tharaud până la Moulin-Neuf, mă maimuțări ea. Sylvestre, trebuie să-i vezi cât sunt de fericiți! Colette are grijă de fermă; au o lăptărie model. Când locuia aici era cam nepăsătoare, se lăsa răsfățată. Acasă la ea e prima în picioare dimineața, pune osul la treabă, se ocupă de toate. Înainte să moară, moș Dorin a renovat Moulin-Neuf dintr-un capăt în altul. Deja li s-au oferit nouă mii de franci. Firește, n-au de gând s-o vândă. Moara e în familie de o sută cincizeci de ani. Vor să se bucure de viață. Au totul ca să fie fericiți: munca și tinerețea.

Vorbea mai departe, închipuindu-și viitorul și văzând deja dinaintea ochilor copiii lui Colette. Afară, cedrul mare, încărcat de zăpadă, trosnea și gemea. La ora nouă și jumătate Hélène își curmă vorba deodată:

— Și totuși, e ciudat. Ar fi trebuit să ajungă la șapte.

Nu-i mai era foame. Dădu farfuria deoparte și așteptarăm în tăcere. Dar orele treceau, și el tot nu venea. Hélène ridică privirea spre mine.

— Când o femeie își iubește soțul așa cum îl iubesc eu pe François, n-ar trebui să trăiască mai mult decât el. E mai în vârstă decât mine și mai firav...

Uneori mi-e frică. Aruncă un lemn pe foc.

— Ah, prietene, te gândești vreodată cum a luat naștere un eveniment oarecare din viața ta? Care e germenele care i-a dat viață? Nu știu cum să-ți spun... Închipuie-ți un câmp la vremea semănatului: ce se ascunde într-un bob de grâu, recoltele viitoare... Ei bine, în viață e întocmai la fel. În clipa în care l-am văzut, când ne-am privit pentru prima oară, tot ce închidea în sine clipa aia... E teribil, nebunesc, te ia cu amețeală! Dragostea noastră, cei trei ani pe care i-a petrecut în Dakar, cât timp am fost soția altuia, și... Toate celelalte, prietene... Apoi au venit războiul, copiii... Lucruri plăcute, dar o să vină unele dureroase – moartea lui sau a mea, disperarea celui care o să rămână în urmă.

— Da. Dacă ar ști omul dinainte ce-l așteaptă, cine ar mai vrea să trăiască?

— Toți, Silvio, toți! îmi spuse ea pronunțând numele pe care îl folosea foarte rar. Viața înseamnă și fericire, și lacrimi. Toți vor să trăiască, în afară de tine!

O priveam surâzând.

— Cât de mult îl iubești pe François!

— Îl iubesc mult, se mulțumi ea să răspundă.

Cineva bătu la ușa bucătăriei. Un puști împrumutase cu o zi în urmă de la slujnică o cușcă pentru păsări și acum venise să o aducă înapoi. Dincolo de ferestruica întredeschisă îi auzii vocea pătrunzătoare:

— S-a-ntâmplat un accident aproape de iazul Buire.

— Ce accident? se interesă slujnica.

— O mașină s-a rupt în două pe șosea. E un rănit, l-au dus la Buire.

— Știi cum îl cheamă?

— Pe cinstea mea că nu, spuse puștiul.

— E François! zise Hélène, foarte palidă.

— Ei, hai! Nu spune prostii!

— Știu eu că el e!

— Dacă ar fi pățit ceva, te-ar fi sunat.

— Nu-l cunoști? Ca să mă cruțe de emoții, să mă-mpiedice să dau fuga la Buire în toiul nopții, ar fi în stare să le zică să-l aducă aici – chiar și rănit, chiar de-ar fi pe moarte.

— Dar n-o să găsească nicio mașină noaptea și pe zăpada asta.

Verișoara mea ieși din sufragerie și se duse în vestibul, să-și ia haina și șalul. Eu repetam întruna:

— Ți-ai ieșit din minți! Nici măcar nu știi sigur că e vorba de François! În plus, cum ai de gând să ajungi la Buire?

— Dacă nu se poate altfel, pe jos!

— Unsprezece kilometri?

Nici măcar nu mi-a răspuns. Am încercat în zadar să fac rost de o mașină de la vecini. Nu am avut noroc: una era în pană, iar cealaltă, a doctorului, era ocupată de un bolnav care trebuia operat în satul vecin, chiar în noaptea aceea. Prin zăpada înaltă nici bicicletele nu puteau circula. Am fost nevoiți s-o luăm pe jos. Era un frig cumplit. Hélène mergea iute, fără o vorbă. Era convinsă că François o așteaptă la Buire. N-am mai încercat să o fac să se răzgândească. Credeam că e în stare să simtă de la distanță chemarea soțului rănit. Dragostea dintre soți are o forță supraumană. Așa cum spune Biserica, e un mare mister. Mai sunt multe alte lucruri misterioase în dragoste.

Din când în când întâlneam pe drum câte o mașină care rula foarte încet, din cauza zăpezii. Hélène se uita neliniștită în mașină și își striga soțul, dar nu primea niciun răspuns. Nu părea ostenită. Înainta în toiul nopții, cu grijă, pe poleiul care acoperea șoseaua, între două adâncituri în zăpadă, fără să se clatine sau să alunece nici măcar o dată. Mă întrebam ce va face dacă, ajunsă la Buire, avea să afle că rănitul nu e François. Dar nu se înșelase. Mașina lui se frânsese aproape de iaz. În casă, așezat pe un pat mare, aproape de foc, zăcea întins François, cu un picior rupt, arzând de febră. Scoase un strigăt slab de bucurie când ne văzu intrând.

— Vai, Hélène... De ce... Nu trebuia să vii... Urma să chemăm o cabrioletă să mă ducă acasă. Ce prostie c-ai venit, repetă.

Dar, în timp ce ea dădu plapuma la o parte și începu să-i panseze piciorul cu mișcări grijulii, prudente, îndemânatice (fusese infirmieră în timpul războiului), el o luă de mână.

— Eram sigur c-o să vii, șopti François. Mă durea și te chemam.

Toată iarna François a rămas la pat; piciorul îi era rupt în două locuri. A avut complicații. Abia cu opt zile în urmă s-a ridicat din pat.

Am avut parte de o vară friguroasă; s-au copt puține fructe. Verișoara mea, Colette Dorin, a născut în 20 septembrie. Un băiețel. De când s-a măritat, n-am fost la Moulin-Neuf decât o singură dată. A doua oară m-am dus când a născut. Hélène era lângă fiica ei. A venit din nou iarna – ce anotimp monoton! Proverbul oriental care spune că zilele se târăsc, iar anii zboară nu e nicăieri mai adevărat decât aici. Din nou se înserează la ora trei după-amiază, din nou se văd stolurile de ciori, zăpada se așterne pe drumuri și în fiecare casă izolată viața pare să se închidă în sine, lăsând la iveală doar foarte puțin; din nou vin ceasurile lungi care se scurg la gura sobei, fără să faci nimic, fără să citești, fără să bei, fără să visezi.

Cu o zi în urmă, la 1 martie, într-o zi însorită și cu vânt puternic, plecai devreme de acasă, vrând să iau niște bani de la Coudray. Bătrânul Declos îmi datora opt mii de franci în schimbul unui ogor. Întârziai prin târg și mi se oferi o sticlă de vin. Când ajunsei la Coudray, deja era seară. Traversai o pădurice. De pe drum se vedeau arbuștii verzi care despart Coudray de Moulin-Neuf. Soarele apunea. Când am pătruns în pădurice, umbra făcută de ramuri adusese deja noaptea pe pământ. Iubesc pădurile noastre tăcute. De obicei, aici nu întâlnești țipenie de om. Rămăsei uimit, auzind deodată, aproape de mine, o voce de femeie chemând pe cineva. Era o chemare pe două note, foarte înalte. Cineva îi răspunsese cu un fluierat. Femeia tăcu. În clipa aceea eram foarte aproape de iaz. Pădurile din ținutul meu ascund întinderi de ape inaccesibile privirii, aflate între copaci, apărate de trunchiuri. Eu le cunosc pe toate. Când vine anotimpul vânătorii, îmi petrec zilele pe marginea acestor ape. Înaintam încetișor. Apa strălucea și era înconjurată de o lumină vagă, ca cea răspândită de o oglindă într-o odaie întunecată. Văzui un bărbat și o femeie apropiindu-se unul de celălalt, pe cărarea dintre copaci. Nu puteam să disting chipurile, doar siluetele – erau amândoi voinici și înalți – și faptul că femeia purta o vestă roșie. Îmi văzui de drum; cei doi nu mă observaseră. Se sărutau.

Ajunsei acasă la Declos. Era singur. Moțăia într-un fotoliu mare, lângă fereastra deschisă. Deschise ochii și oftă adânc, privindu-mă îndelung, fără să mă recunoască.

Îl întrebai dacă e bolnav. Dar făcea parte din tagma țăranilor get-beget, pentru care boala e o rușine pe care o ascund până în ultima clipă, până îi cuprinde sudoarea morții. Îmi răspunse că se simte foarte bine, dar culoarea verzuie a pielii, cearcănele violet, felul în care hainele i se boțeau, prea largi, și respirația întretăiată îl trădau. Auzisem vorbindu-se prin ținut că suferă de o „tumoare rea“. Părea adevărat. Brigitte avea să fie în curând văduvă și bogată.

— Unde e nevasta dumitale? îl întrebai.

— Cum? Nevasta mea?

Dintr-o veche meteahnă de geambaș (avusese meseria asta în tinerețe), se prefăcea că nu aude. Mormăi că soția lui e la Moulin-Neuf, în vizită la Colette Dorin.

— N-are ea treabă! încheie el acru. Toată ziua se plimbă și pleacă în vizită.

Așa am aflat că cele două femei se împrieteniseră, lucru pe care, fără îndoială, Hélène nu-l știa, pentru că mă asigurase cu câteva zile mai înainte că fiica ei nu trăiește decât pentru soțul și copilul ei, pentru casă, și că refuză să facă vizite.

Bătrânul Declos îmi făcu semn să mă așez. Era așa de zgârcit, încât nu se îndura să le ofere vin musafirilor, așa că simții o plăcere răutăcioasă să-i cer un pahar, ca să beau în cinstea lui.

— N-aud, gemu el. Am niște zgomote grozave în urechi: e de la vânt.

Îi vorbii despre banii pe care mi-i datora. Suspinând, bătrânul scoase din buzunar o cheie mare și își croi drum până la dulap, dar sertarul la care voia să ajungă era prea sus. În zadar se străduí să ajungă până acolo și nu vru să-mi dea cheia când i-o cerui. În cele din urmă, îmi spuse că nevasta lui se va întoarce, fără îndoială, în scurt timp, și că mă va plăti ea.

— Ai o nevastă frumoasă, moș Declos.

— Adică prea frumoasă pentru un hoit ca mine, nu așa gândești, coane Sylvestre? Ei, dacă nopțile i se par lungi, zilele trec repede.

În acea clipă intră Brigitte. Purta o rochie neagră, o vestă roșie și era însoțită de un tânăr; era același care dansase cu ea în urmă cu trei ani, la nunta lui Colette. Încheiai în minte spusele bătrânului soț: „Poate chiar mai repede decât îți închipui, moș Declos.“

Dar bătrânul nu era prost. Își privea soția; chipul lui aproape stins se lumină deodată de pasiune și furie.

— În sfârșit, ai venit! Te aștept de la prânz.

Brigitte îmi întinse mâna și mi-l prezentă pe tânăr. Se numea Marc Ohnet și locuia pe pământurile tatălui său; avea o reputație de crai și de bătăuș. Era foarte chipeș. Zvonul că Brigitte Declos și Marc Ohnet se „frecventează“ – așa cum se spune prin părțile noastre – nu ajunsese niciodată la urechile mele. Dar în ținutul acesta clevetelile se opresc la ultimele case din târg, iar la țară, în casele acestea izolate, despărțite de ogoare, de codri, se întâmplă multe lucruri despre care nimeni n-are habar. Iar eu, chiar dacă nu aș fi văzut cu un ceas mai înainte o vestă roșie pe malul iazului, tot aș fi ghicit că cei doi tineri se iubesc, judecând după atitudinea lor de nerușinare liniștită și după un fel de foc mocnit, ascuns în mișcările și în surâsul lor. Mai ales ea. Tânăra ardea. „Nopțile i se par lungi“, spusese bătrânul Declos. Îmi închipuiam nopțile petrecute în patul bătrânului ei soț, visând la amant, numărând suspinele bărbatului, întrebându-se: „Când o să-și dea ultima suflare?“

Deschise sertarul – pe care îl bănuiam plin de bani, fiindcă aici nimeni nu își pune banii la bancă. Toți își țin lucrurile de valoare aproape, ca pe un copil drag. Îl pândeam pe Marc Ohnet, vrând să surprind pe chipul lui lăcomia, pentru că familia sa nu era bogată: tatăl lui fusese cel mai mare dintre paisprezece frați, iar partea lui de pământ nu fusese mare. Dar n-am zărit nimic! Văzând banii, tânărul se întoarse brutal cu spatele. Se duse la fereastră și privi îndelung peisajul care i se înfățișa dinainte. Valea și pădurea se vedeau limpede, luminate de lună. Era una dintre acele nopți de martie în care vântul pare să soarbă până și ultima frântură de ceață și de nor. Stelele sclipeau viu și tăios.

— Ce mai face Colette? Ați văzut-o azi? o întrebai.

— E bine.

— Și soțul ei?

— Nu-i acasă. A plecat la Nevers și o să se întoarcă mâine-dimineață.

Brigitte îmi răspundea la întrebări, dar nu pierdea din ochi chipul tânărului. Foarte înalt, foarte brunet, închidea în el o suplețe și o putere nu neapărat brutale, dar cam sălbatice. Avea părul negru, fruntea îngustă, dinții albi, înghesuiți unii în alții și puțin ascuțiți. Aducea cu sine, în acea cameră

întunecoasă, mirosul pădurilor primăvara, un miros pregnant și aspru, care îmi umplea pieptul de bucurie și îmi făcea oasele bătrâne să tresalte. Aș fi fost în stare să merg toată noaptea. Plecând de la Coudray, gândul de a mă întoarce acasă îmi era nesuferit, așa că mă îndreptai către Moulin-Neuf, ca să cer ceva de mâncare. Traversai pădurea misterioasă, de data aceasta cu totul pustie, bătută de vânt.

Mă apropiam de râu. Nu ajunsesem până acolo decât ziua, când roata morii se învârte și scoate un zgomot puternic, liniștitor, care domolește inima. Acum, dimpotrivă, liniștea aceea părea stranie și mă înfiora. Fără să vreau, ciuleam urechile, pândeam fiecare zgomot. Nu se auzea decât mugetul râului. Trecui podețul pe care, dacă pășeai, te năpădea deodată mirosul rece al apei, al umbrei, al ierburilor ude. Noaptea era atât de clară, că puteai zări creasta albă a micilor valuri repezi și grăbite. La primul etaj era aprinsă o lumină. Colette își aștepta probabil soțul. Scândurile îmi trosneau sub picioare; Colette mă auzi venind. Ușa morii se deschise și o văzui alergând spre mine. Dar, când ajunse la câțiva pași de mine, se opri și întrebă, cu voce schimbată:

— Cine-i acolo?

Îmi spusei numele, adăugând:

— Firește, îl așteptai pe Jean?

Colette nu răspunse. Se apropie încet și-mi întinse fruntea să i-o sărut. Avea capul descoperit și purta un capot subțirel, ca și cum tocmai s-ar fi ridicat din pat. Fruntea îi ardea. Purtarea ei era atât de ciudată, încât în mintea mea încolți o bănuială.

— Te deranjez cumva? Voiam să te rog să-mi dai ceva de mâncare.

— Cum să nu... Bucuroasă, murmură Colette. Doar că... nu te așteptam... Nu mă simt prea bine... Jean nu-i aici... Am trimis slujnica acasă și în loc de cină am băut un pahar de lapte, în pat.

Pe măsură ce vorbea, își recăpăta siguranța de sine și a sfârșit prin a-mi turna o povestioară foarte plauzibilă: avea o mică gripă... De altfel – m-a

invitat ea –, puteam să-i ating mâinile și obrajii, ca să mă conving că are febră. Slujnica era în târg, stătea acasă la fiica ei și avea să se întoarcă abia dimineață. Regreta că nu îmi putea oferi o cină pe cinste, dar, dacă mă mulțumeam cu două ochiuri și un fruct... Și totuși, nu schița niciun gest să mă poftească înăuntru. Dimpotrivă, îmi aținea calea cu hotărâre și, când m-am apropiat mai mult de ea, am simțit că tremură toată. Îmi era milă de ea.

— Două ochiuri nu-mi ajung deloc, zisei eu. Mi-e foame. În plus, nu vreau să te rețin prea mult pe podeț. Vântul ăsta e înghețat. Du-te să te culci, fetițo! O să trec altă dată pe-aici.

Ce-aș fi putut face? Nu-i sunt nici tată, nici soț. Sincer să fiu, am făcut și eu destule nebunii în tinerețe, așa că n-am dreptul să mă arăt sever. Și ce frumoase sunt nebuniile săvârșite din dragoste! Unde mai pui că de obicei se plătesc atât de scump, încât nu e cazul să fii prea sever nici cu alții, nici cu tine însuți. Da, nebuniile astea se plătesc mereu; și uneori cele mai mici dintre ele au prețul celor mai mari. Dacă ai intrat în horă, trebuie să joci, cum spune proverbul. Firește, era o nesăbuință să primească un bărbat în casa soțului ei, dar ce bucurie simte o femeie noaptea, la pieptul amantului, ascultând curgerea râului, când frica de a fi surprinși îi strânge inima! Oare cine era bărbatul așteptat?

Îmi spusei: „Dacă mă-ntorc la Coudray, moș Declos o să-mi dea cu siguranță un pahar de vin și o bucățică de brânză; iar dacă craiul a plecat, e foarte posibil să fie el amantul așteptat atât la Moulin-Neuf, cât și la Coudray. E un flăcău chipeș. Declos e bătrân, iar bietul Jean avea o mutră de bărbat încornorat chiar în seara căsătoriei sale. Așa te naști. N-ai ce-i face.“

Colette vru să mă însoțească până la liziera pădurii. Din când în când se împiedica de câte o pietricică și se sprijinea de brațul meu. Îi atinsei mâna înghețată.

— Du-te acasă! o îndemnai. O să te-mbolnăvești.

— Nu te-ai supărat, nu? Și continuă, fără să-mi aștepte răspunsul: Dacă te întâlnești cu mama, nu-i spune nimic! O să creadă că sunt greu bolnavă și o să-și facă griji.

— N-o să-i spun nici măcar că te-am văzut.

Colette se aruncă în brațele mele.

— Vere Silvio, îmi ești așa de drag! Înțelegi tot!

Era aproape o mărturisire, și simții că e de datoria mea să o previn. Dar abia apucai să spun „Soțul, copilul tău, casa ta“, că fata făcu un pas în spate și, cu vocea schimbată de suferință și de ură, strigă:

— Știu, știu! Dar nu-mi iubesc bărbatul! Iubesc pe altul. Lăsați-ne în pace! Nu e treaba nimănui, spuse ea cu greutate și o luă din loc atât de repede, încât nu avui timp să termin ce aveam de spus.

Stranie nebunie! La douăzeci de ani, iubirea seamănă cu un acces de febră, cu un episod de delir. Când se sfârșește, abia dacă-ți mai amintești de altele... Clocot al sângelui, care se stinge curând. Dinaintea acestei jerbe de visuri și dorințe mă simțeam atât de bătrân[1], de rece și de înțelept...

Ajuns la Coudray, am bătut în geamul sufrageriei și am spus că m-am rătăcit. Bătrânul, care știa că de copil cutreier pădurile, n-a cutezat să-mi refuze găzduirea. În ce privește mâncarea, n-am făcut nazuri. Am intrat în bucătărie și i-am cerut slujnicei o farfurie cu supă. Mi-a dat pe deasupra o bucată zdravănă de brânză și un coltuc de pâine. M-am întors să mănânc la foc. În odaie nu ardea altă lumină decât cea a flăcărilor: bătrânul făcea economie la curent electric.

Întrebai unde e Marc Ohnet.

— A plecat.

— A cinat cu dumneata?

— Da, mormăi bătrânul.

— Îl întâlnești des?

Declos se făcu că nu aude. Soția lui ținea în mâini ceva de lucru, dar nu cosea. Declos îi vorbi brutal:

— Văd că nu prea-ți faci de lucru!

— Nu pot să cos. Nu e lumină, îi răspunse ea cu glas scăzut și absent.

Apoi mă întrebă:

— Nu era nimeni la Moulin-Neuf?

— Nu știu. N-am urcat până acolo. Pădurea era atât de întunecată, că n-am putut să ies din ea. Mi-a fost teamă c-o să cad în iaz.

— Vasăzică, în pădure e un iaz? murmură ea și, băgând de seamă că o privesc, zâmbi maliții os, părând că se bucură în taină.

Apoi își aruncă lucrul pe masă și rămase nemișcată, cu mâinile încrucișate pe genunchi, cu chipul plecat.

Intră slujnica.

— Am pregătit patul pentru domnul, zise femeia.

Bătrânul Declos părea să fi adormit. Rămase așa minute bune, fără să vorbească, fără să se miște, cu gura deschisă. Obrajii supți și pielea palidă îl făceau să semene cu un mort.

— Am făcut focul în odaia dumneavoastră, continuă slujnica. Nopțile sunt reci.

Își curmă vorba dintr-odată. Brigitte se ridicase brusc și părea nespus de tulburată. O priveam amândoi, fără să înțelegem.

— N-auziți nimic? întrebă după o clipă.

— Nu. Ce s-a-ntâmplat?

— Nu știu... Am crezut... Fără îndoială, m-am înșelat... Mi s-a părut că aud un strigăt.

Ciulii urechile, auzind doar tăcerea aproape palpabilă a nopților noastre de țară; nici măcar vântul nu adia.

— N-aud nimic, îi spusei.

Slujnica ieși. Nu mersei la culcare. O priveam pe Brigitte, care tremura și se apropiase de foc. Îmi observă privirea și spuse mecanic:

— Da, nopțile sunt foarte reci.

Întinse mâinile, de parcă ar fi vrut să le încălzească la foc. Apoi uită de mine. Își ascunse fața în mâini. În clipa aceea, portița grădinii scrâșni. Cineva urcă scara și bătu la ușă. Deschisei. În prag era un puștan de la o fermă. În ținutul acesta, în care doar bogătașii au telefon, astfel de copii sunt purtători de vești proaste. În caz de boală, de accident sau de moarte, țăranii trimit prin noapte un mesager, un mic slujitor cu obraji roșii, care, cu voce plată, dă vestea. Băiatul își scoase șapca și, întorcându-se spre Brigitte, vorbi:

— Nu vă supărați, doamnă. Stăpânul de la Moulin-Neuf a căzut în râu.

La întrebările mele, mi-a spus că Jean Dorin se întorsese de la Nevers mai devreme decât ar fi trebuit. Își lăsase mașina mai jos de casă, în câmp. Poate că nu voia ca zgomotul mașinii să-i trezească soția. Fără îndoială că, în timp ce trecea podețul, i se făcuse rău. Podețul era lat și solid, dar nu avea plasă decât pe o parte. Căzuse în apă. Nevasta nu-i auzise întoarcerea. Dormea, dar strigătul lui o trezise. Se sculase de îndată și se năpustise afară. Degeaba căutase; râul e adânc. Probabil că apa îl purtase imediat la vale. Femeia recunoscuse mașina lăsată în câmp și înțelesese că soțul ei a murit. Disperată, fugise până la ferma vecină și ceruse ajutor. Chiar în acea clipă bărbații căutau leșul.

— Dar mama a spus că biata doamnă e singură și că doamna Declos, prietena ei, o să-i fie de ajutor, încheie băiatul.

— Mă duc acolo! spuse Brigitte.

Părea uluită. Vocea îi era rece și gravă. Atinse ușor umărul soțului, pe care vocile noastre nu îl treziseră. Când omul deschise ochii, îi explică ce se întâmplase. Declos ascultă în tăcere. Poate că nu înțelegea decât pe jumătate, poate că nu dădea doi bani pe moartea unui tânăr sau pe oricare altă moarte în afară de a sa. Poate că nu voia să spună ce gândește. Se ridică din fotoliu, oftând din greu.

— Tărășenia asta... Tărășenia asta, spuse el într-un sfârșit.

Nu-și sfârși vorba.

— Mă duc să mă culc.

În prag mai adăugă ceva, pe un ton care îmi părea cu subînțeles, ba chiar amenințător:

— Sunt treburile voastre. Nu vreau să fiu amestecat. E clar?

O însoții pe Brigitte până la Moulin-Neuf. În noapte, pe deasupra apei, rătăceau și se întretăiau lumini: bărbații căutau zadarnic cadavrul. În casă, toate ușile erau deschise. Vecinii se ocupau de Colette, care leșinase, de copilul care plângea. Alții scotoceau prin sertare și scoteau așternuturi care aveau să slujească drept lințoliu. Flăcăii de la fermă se strânseseră în bucătărie și mâncau, așteptând zorile, ca să poată căuta printre trestiile din josul râului. Credeau că mortul plutise până acolo și că trupul i se încurcase printre ierburile lungi.

Nu o zării pe Colette decât o clipă. Femeile o înconjuraseră și nu îi mai dădeau drumul. Femeile de la țară nu vor să piardă spectacolul gratuit al unei nașteri sau al unei morți subite. Făceau zgomot, își dădeau cu părerea și le duceau de băut bărbaților vârâți în apă până la brâu. Rătăcii prin moară, prin odăile atât de confortabile și de mari, împodobite cu șemineuri încăpătoare, cu frumoase mobile vechi, pe care Hélène le alesese cu atâta dragoste, cu alcovurile lor adânci, pline de flori și de draperii din creton încrețit. La stânga era moara propriu-zisă, casa bietului băiat mort. Îmi închipuiam trupul lui captiv în apă; dar, dacă o parte din sufletul lui s-ar fi

întors pe pământ, ar fi revenit, fără îndoială, acolo, printre mașinării, printre sacii de grâu și cântare, în acel decor modest. Cu câtă mândrie îmi arătase acea aripă a morii, reconstruită de tatăl lui! Mai că aveam impresia că Jean e lângă mine. Trecând pe acolo, lovii nu știu ce mașinărie, care deodată scânci atât de tânguitor, atât de neașteptat și de ciudat, încât nu mă putui abține să întreb:

— Bietul meu prieten, ești aici?

Deodată, nu se mai auzi nimic. Coborâi iar în odăile de locuit ca să-i aștept pe François și pe Hélène, chemați de mine. Sosiră, iar prezența lor aduse aproape îndată liniștea. Zgomotul și agitația se transformară într-un fel de murmur funebru, care legăna durerea. Vecinii fură trimiși acasă, cu vorbe bune. Închiseră ferestrele și obloanele, luminile se micșorară. Încăperea în care urma să fie adus cadavrul se umplu de flori. Spre dimineață, bărbații găsiră leșul încâlcit în papură, exact așa cum își închipuiseră. Micul grup tăcut intră în moară purtând o siluetă ascunsă sub un cearșaf, întinsă pe o năsălie.

---

[1] Aici se întrerupe manuscrisul dactilografiat de Michel Epstein, singurul cunoscut înainte de 2005. (N. ed.)

În urmă cu două zile l-au îngropat pe Jean Dorin. Slujba religioasă a fost foarte lungă, ținută într-o zi rece și ploioasă. Moara a fost scoasă la vânzare; Colette nu va păstra decât moșiile, de care se va îngriji tatăl ei, iar ea se va întoarce acasă la părinții ei.

Azi s-a ținut o slujbă pentru odihna sufletului lui Jean Dorin. Întreaga familie s-a strâns, iar biserica era plină de oameni înveșmântați în negru, muți și indiferenți. Colette a fost foarte bolnavă; azi s-a ridicat din pat pentru prima dată și în timpul predicii din biserică a leșinat. Mă așezasem aproape de ea. Deodată, am văzut-o ridicându-și vălul de doliu și privind țintă Hristosul mare atârnat deasupra ei, pironit pe cruce; a scos un țipăt slab și s-a prăvălit cu capul pe brațe. Am luat masa la părinții ei. Colette n-a coborât. Am vrut s-o văd; era în camera ei, întinsă pe pat, iar copilul se lungise lângă ea. Eram singuri. Când m-a văzut, a început să plângă. Dar n-a vrut să-mi răspundă la întrebări. Își tot întorcea capul, cu rușine și disperare.

Până la urmă, am lăsat-o în pace. François și Hélène se plimbau încet prin grădină, așteptându-mă. Îmbătrâniseră mult și nu mai aveau acea expresie senină care îmi plăcea atât de mult și care mă emoționa. Nu știu dacă omul își croiește singur viața, dar cu siguranță că viața sfârșește prin a-l transforma; un trai calm și frumos conferă chipului o anumită blândețe, o anumită gravitate, o căldură și o dulceață aidoma patinei așternute pe un portret. Dar acum diafanul și seriozitatea acelor trăsături se mistuiseră, și dincolo de ele întrezăream sufletul trist și neliniștit. Bieții oameni! Avuseseră parte de o clipă desăvârșită, când toate promisiunile aproape se împliniseră, când fructele frumoase cădeau, perioada aceea de la sfârșitul verii, care trece repede. După aceea încep ploile toamnei. La fel se întâmplă și cu oamenii.

Verii mei erau foarte îngrijorați pentru Colette. Bineînțeles, înțelegeau că moartea bietului Jean o afectase foarte mult, dar sperau ca fata să-și revină mai repede.

Dimpotrivă: cu fiecare zi care trecea, Colette părea mai firavă.

— Cred că n-ar trebui să rămână aici, spuse François îngrijorat. Nu doar din cauza amintirilor pe care le întâlnește la fiecare pas în casa în care l-a cunoscut pe Jean și în care s-a măritat, ci mai ales din pricina noastră.

— Nu pricep ce spui, dragul meu, îi zise Hélène puțin agitată.

El i-a pus o mână pe braț. François are o anumită autoritate mângâietoare căreia verișoara mea nu îi rezistă niciodată.

— Cred că noi, viața pe care o ducem, toate lucrurile frumoase din relația noastră îi sporesc regretele. Așa își dă seama ce a pierdut. Privindu-ne, resimte pierderea mai amarnic. Biata fetiță! Câteodată ochii ei sunt atât de triști, că abia mai pot să îndure. Dintotdeauna a fost copilul meu preferat, mărturisesc. Aș vrea s-o conving să plece, să călătorească. Dar nu! Refuză să ne părăsească. Nu vrea să vadă pe nimeni.

— Cred, interveni Hélène, că acum nu de distracții are nevoie – de altfel, nici nu le-ar accepta –, ci de o ocupație serioasă. Îmi pare rău c-a hotărât să vândă moara. Moara asta e averea fiului ei și ar trebui nu doar s-o păstreze, ci s-o sporească.

— Ce tot spui acolo? Nu s-ar fi descurcat singură!

— De ce singură? Am fi ajutat-o noi, iar peste câțiva ani unul dintre frații ei ar fi putut să se ocupe de moară până ar mai fi crescut băiatul. Doar munca susținută o poate vindeca.

— Munca sau o altă dragoste.

— Da, o altă dragoste. Dar ca să vină o altă iubire – vorbesc de o dragoste adevărată, sinceră și sănătoasă –, nu trebuie să se gândească prea mult la ea, nu trebuie s-o cheme. Altfel, se poate înșela. Adesea, oamenii pun masca iubirii pe primul chip care le iese în cale, pe cel mai vulgar. Sper din toată inima să se căsătorească din nou mai târziu, dar mai întâi trebuie să-și găsească liniștea. Mai încolo – e ceva firesc, pentru că e tânără – o să iubească din nou un tânăr cumsecade, cum a fost bietul Jean.

Vorbeau despre Colette. Discutau pe un ton de convingere plină de încredere și seninătate. Credeau că își cunosc fiica foarte bine. În cele din urmă, au hotărât să facă tot posibilul ca fata să se ocupe de moșii, de muncile câmpului, de recolte, de bunurile pe care avea datoria să le ocrotească, de dragul fiului ei. Când am plecat de la ei, cei doi se așezaseră pe băncuța din fața casei, sub ferestrele dormitorului conjugal, pe aceeași bancă pe care altădată zăboveam îndelung, pândind un pas în noapte.

Bătrânul Declos se simțea mai rău. Soția lui a chemat un doctor din Creusot, care a propus o operație. Bătrânul a vrut să știe cât avea să îl coste. Medicul a spus o sumă. Duclos a tăcut mult timp, ca atunci când venea la mine ca să negocieze cumpărarea micuței moșii Roches, după moartea mamei mele. Îmi amintesc că m-a întrebat ce preț cer, apoi a tăcut câteva clipe, cu ochii închiși, și a spus: „Bine. Mă-nvoiesc.“ Pe atunci era sărac. Eram cam de aceeași vârstă. Pentru el, cumpărarea celor douăzeci și patru de hectare era mare lucru. La fel, când medicul i-a spus că operația costă zece mii de franci și că, în cazul în care reușește, o să mai trăiască încă trei, patru, poate chiar cinci ani, fără îndoială că Duclos a calculat valoarea fiecărui an de viață în parte și a considerat că nu ar fi fost atât de frumoși și de plăcuți încât să merite atâția bani. A refuzat operația. Când medicul a plecat, bătrânul i-a spus nevestei că tatăl lui murise de o boală asemănătoare, că agonia nu durase prea mult – cel mult câteva luni –, dar că suferise mult. Și a tras o concluzie: „Nu-i nimic. Suntem obișnuiți cu suferința.“

Este adevărat că țăranii noștri se pricep să trăiască cât mai auster. Oricât de bogați ar fi, resping cu un fel de hotărâre implacabilă plăcerea, chiar și fericirea – neîncrezători, poate, cunoscându-le promisiunile înșelătoare. Din câte știu, moș Declos s-a abătut o singură dată de la această regulă, atunci când s-a însurat cu Brigitte. Probabil a regretat. Prin urmare, se pregătea să moară pe la Crăciun; își punea treburile în rânduială. Fără îndoială, soția lui avea să moștenească o avere. Chiar dacă se știa încornorat, bătrânul nu avea să dea nimic în vileag. Era vorba de mândrie, dar și de loialitate față de ai lui; prin părțile acestea, un fel de solidaritate îi unește pe soți, îi leagă pe copii de tată și ascunde orice dușmănie, ca să nu existe scandal, ca nimeni din afara familiei să nu prindă nimic de veste. Țăranii nu caută aprobarea lumii. Sunt prea sălbatici și prea mândri pentru așa ceva. Se tem ca nu cumva să se vorbească despre ei. Pentru ei, a simți privirea altuia asupra lor e o suferință morală insuportabilă, iar asta îi împiedică să fie vanitoși. Nu vor să fie nici invidiați, nici compătimiți. Nu își doresc decât să fie lăsați în pace. Așa spun ei. Pacea e pentru ei sinonimă cu fericirea, sau mai degrabă înlocuiește fericirea absentă. Am auzit cum o bătrână îi spunea lui Hélène, cu care discuta despre Colette și despre accidentul care o lăsase văduvă: „Păcat! Mare păcat! Fiica dumitale trăia în pace la moară.“

Și aceste câteva cuvinte reprezentau chintesența fericirii umane, așa cum și-o închipuia ea.

Și moș Declos voia ca totul să fie liniștit în ultimele lui zile de viață, precum și după moartea lui.

Aveam parte de o toamnă timpurie. Mă trezisem înainte de răsărit și mă plimbam printre ogoarele care aparținuseră alor mei vreme de generații și pe care acum le posedau și le lucrau alții. Nu pot spune că sufăr din pricina asta; câteodată mi se strânge inima... Nu regret timpul irosit alergând după avere, când cumpăram cai în Canada sau când făceam trafic cu copră în Pacific. La douăzeci de ani simțeam atât de viu dorul de ducă, urâtul sufocant inspirat de provincia în care trăiam, încât cred că aș fi murit dacă aș fi rămas aici. Nu mai aveam tată, iar mama n-a putut să mă țină acasă. „E ca o boală“, spunea ea îngrozită când o imploram să-mi dea bani și să mă lase să plec. „Mai așteaptă puțin! O să treacă!“ Și mai spunea ceva: „Faci și tu ca Gonin și Charles, care vor să lucreze în oraș ca muncitori, cu toate că acolo o să fie mai nefericiți ca aici. Dar când încerc să le bag mințile în cap, îmi răspund «Măcar ar fi altceva».“

Într-adevăr, asta voiam și eu: altceva! Când mă gândeam la lumea largă care trăia în timp ce eu lâncezeam acolo, sângele îmi fierbea. Am plecat, iar acum nu pot înțelege ce demon mă mâna departe de casă. Am ajuns sălbatic și sedentar. Colette Dorin mi-a spus o dată că semăn cu un faun: într-adevăr, un faun bătrân, care nu mai aleargă după nimfe și se ghemuiește lângă foc. Și cum aș putea descrie cât de bine mă simt așa? Mă bucur de lucrurile simple, la îndemână: o masă bună, un vin bun, carnetul ăsta, în care, mâzgălind, simt o plăcere sarcastică și tainică; mai presus de toate, îmi place sfânta singurătate. Ce-mi trebuie mai mult de-atât? Dar la douăzeci de ani, cum mai ardeam! Oare cum se aprinde focul ăsta în noi? Mistuie totul în câteva luni, în câțiva ani, câteodată în câteva ore, pe urmă se stinge. Apoi nu-ți rămâne decât să numeri pierderile. Te trezești legat de o femeie pe care nu o mai iubești, sau, cum mi s-a întâmplat mie, ajungi la sapă de lemn. Sau, deși părinții te-au sortit să devii băcan, ți-ai dorit să fii pictor la Paris și îți sfârșești zilele în spital. Oare care viață nu a fost deformată și pârjolită de acest foc, silită să-și trădeze natura profundă? Toți semănăm, mai mult sau mai puțin, cu ramurile astea care ard în soba mea și pe care flăcările le frâng după plac. Fără îndoială, greșesc făcând asemenea generalizări. Există oameni care la douăzeci de ani sunt la locul lor, dar eu prefer nebunia mea din tinerețe în locul cuminteniei lor.

Am aflat că, supunându-se dorinței părinților, Colette avea să se îngrijească personal de moșii. François Érard mi-a spus că fata va fi propriul stăpân. Așa, va fi silită să întâlnească oameni, să iasă din casă și uneori să lupte pentru a apăra interesele fiului ei. Ca să o convingă să se implice, Hélène se folosise de aceeași putere de convingere iscusită și afectuoasă ca atunci când îi lua micului Loulou jocurile, ca să-l trimită la teme. Jocul s-a sfârșit și pentru Colette...

Bătrânul Duclos tocmai a murit. N-a mai apucat Crăciunul. S-a întâmplat acum câteva săptămâni. I-a cedat inima. Acum nevastă-sa e bogată. Când a murit buna Cécile, care a crescut-o, nu avea altă posesiune decât Coudray-ul. Adică aproape nimic. Casa era o dărăpănătură. Pământurile fuseseră vândute. Moș Declos a cumpărat domeniul Coudray. Atunci s-a îndrăgostit de Brigitte. Încetul cu încetul, a reîntregit moșia. A dărâmat casa dărăpănată și a construit în locul ei cel mai frumos conac din ținut; și, pe deasupra, a mai luat și fata. Pe atunci am crezut toți că Brigitte are noroc; dar ea își spunea că probabil că mai norocoasă fusese Colette – Colette nu fusese silită să se mărite cu un boșorog ca să ducă un trai fericit și răsfățat. Dar moartea ne face pe toți egali. Mă întreb dacă aceste două copile știu sau bănuiesc că... Dar tinerețea nu se sinchisește decât de sine. Ce suntem noi pentru ea? Niște umbre palide? Dar ce înseamnă ea pentru noi?

În anotimpul ăsta, când plouă în fiecare zi, duminica merg în sat. Trec pe lângă casa soților Érard, fără să intru. Câteodată, dacă stai sub fereastra salonului, se aude pianul lui Hélène. Uneori o mai văd în grădină, încălțată cu saboți, culegând ultimii trandafiri – păstrați pentru Ziua Morților, ca să împodobească mormintele – și daliile zburlite, de culoarea focului. Mă vede, îmi face semn. Se apropie de portiță și mă poftește să intru. Dar refuz. În ultima vreme nu sunt prea sociabil. Hélène și familia ei sunt pentru mine asemenea unui vin de desert, ca un muscat aromat, pe care papilele mele, obișnuite cu vinul bourgogne vechi, nu mai sunt în stare să-l savureze. Așa că o las pe Hélène și ajung în oraș sub picăturile mărunte și rare care se scutură din copaci. Târgul e mut, pustiu și melancolic; noaptea se lasă repede. Traversez piața monumentului ridicat în cinstea morților, unde un soldat pictat în cele mai vii tonuri de roz și azuriu dă onorul; ceva mai sus începe o străduță mărginită de tei. Urmează niște metereze străvechi, înnegrite, o ușă arcuită care se deschide în gol, prin care suflă o boare de vânt și, în cele din urmă, mica piațetă rotundă din fața bisericii. Pe înserat, pâinile mari și aurii, împletite sclipesc slab sub un bec având drept abajur un cornet de hârtie albă. Panourile notarului și firma cizmarului par să plutească în ploaia asta măruntă și cenușie, prin ceață: un sabot uriaș, făcut din lemn auriu, în formă de leagăn. Vizavi e Hotelul Călătorilor. Împing ușa care pune în mișcare un clopoțel și intru în cafeneaua în care duduie o sobă mare, cu ușița întunecată și afumată. Oglinzile reflectă mesele de marmură, masa de biliard, canapeaua cu tapițerie de piele crăpată pe alocuri, calendarul din 1919, pe care e desenată o alzaciană cu ciorapi albi, flancată de doi militari. Opt țărani – mereu aceiași – joacă cărți în cafeneaua aceasta în fiecare duminică. Schimbă cuvinte ritualice. Se aude zgomotul sticlelor cu vin roșu destupate și al paharelor din sticlă grosolană izbindu-se de masă. Când intru, vocile joase, vorbind în dialectul aspru al locului, pe care Bourgogne, provincia vecină, l-a împrumutat, mă salută pe rând:

— Ziua bună, coane Sylvestre!

Îmi scot saboții, cer să mi se aducă vin și mă așez mereu în același loc: în stânga ușii, aproape de fereastră, de unde se văd cotețul de păsări, spălătoria și o grădiniță udată de ploaie.

În jurul nostru se întinde tăcerea unei seri de toamnă dintr-un orășel adormit. În fața mea, o oglindă îmi încadrează chipul zbârcit, chipul meu, care s-a schimbat atât de ciudat de-a lungul ultimilor ani. Abia îl recunosc. O căldură animalică și dulce îmi pătrunde în oase. Îmi încălzesc mâinile la soba aceea care toarce, al cărei miros mă amorțește și îmi provoacă o greață ușoară. Ușa se întredeschide și în prag apare un puști cu șapcă, sau un bărbat împopoțonat de duminică, sau vreo fetiță care își caută tatăl și strigă cu voce ascuțită:

— Ești aici? Te cheamă mămica!

Apoi fuge râzând.

Acum câțiva ani, moș Declos venea aici în fiecare duminică, negreșit. Nu juca cărți, era prea zgârcit să-și riște banii, dar se așeza în preajma jucătorilor și îi privea în tăcere, cu pipa în colțul gurii. Când vreunul îi cerea un sfat, bătrânul refuza cu un mic gest, ca și cum ar fi refuzat să dea de pomană. Dar acum era mort și îngropat, iar în locul lui îl văzui pe Marc Ohnet, cu capul descoperit, purtând o vestă de piele, cu o sticlă de vin în față.

Nu are importanță cum bea un bărbat în compania altora. Dar când e singur își dă la iveală, fără să vrea, străfundurile sufletului. Un bărbat îngrijorat, bântuit de neliniște sau de griji amare are un anumit fel de a freca între degete piciorul paharului, un anumit fel de a înclina sticla, de a privi cum curge vinul, de a duce paharul la buze, de a tresări și a-l așeza deodată pe masă când i se vorbește, de a-l lua iar, tușind afectat, de a-l da peste cap dintr-o mișcare, cu ochii închiși, ca și cum ar sorbi cu sete însăși uitarea. Țăranii îl văzuseră. Cei opt jucau în continuare, dar îl priveau din când în când pe furiș. El se prefăcea că nu-i pasă de nimic. Noaptea se lăsa. Fu aprins un candelabru mare de aramă. Bărbații își strânseseră cărțile și se pregăteau să plece. Atunci se înfiripă discuția. La început se vorbi despre vreme, despre prețul vitelor și despre recolte, apoi unul dintre ei se răsuci către Ohnet.

— Nu v-am văzut de mult, coane Marc.

— De la înmormântarea lui moș Declos, adăugă altul.

Tânărul făcu un gest vag și mormăi că a avut treabă.

Începură să vorbească despre Declos și despre averea pe care o lăsase, „una dintre cele mai mândre moșii din ținut“.

— Bătrânul cunoștea obiceiurile locului... Era zgârcit, ținea la banul lui. Nu prea-l îndrăgea lumea, dar ținea la obiceiul locului.

Tăcere. Țăranii îl elogiaseră pe răposat și, într-un fel, îi dădeau de înțeles flăcăului că sunt de partea răposatului, nu a celui viu. Luau partea bătrânului, nu a celui tânăr, a soțului, nu a amantului. Pentru că, firește, ceva, ceva tot se aflase... Cel puțin în ceea ce o privește pe Brigitte. Privirile arzând de curiozitate se pironiră asupra lui Marc.

— Nevastă-sa, spuse cineva într-un sfârșit.

Marc ridică privirea și se încruntă.

— Ce-i cu ea?

Odată cu fumul pipelor, de pe buzele țăranilor își luară zborul mici fraze prudente:

— Nevastă-sa... Era prea tânără pentru el, se-nțelege, dar când s-a-nsurat cu ea era deja bogat, iar ea...

— Ea avea Coudray-ul, care se dărâma.

— Ar fi trebuit să părăsească ținutul. Firește, datorită lui Declos și-a putut păstra averea.

— Niciodată nu s-a știut de unde se trage.

— Era copila din flori a donșoarei Cécile, adăugă unul râzând cu poftă.

— Și eu aș fi crezut asta, dacă n-aș fi cunoscut-o pe donșoara Cécile. Biata fată n-avea obiceiuri din astea. Nu ieșea din casă decât ca să se ducă la biserică.

— Uneori, și asta-i de ajuns.

— Nu zic nu, dar donșoara Cécile... N-avea pic de răutate în ea. Nu, Brigitte a fost o fată de la Asistența Socială, pe care a luat-o de suflet. A fost ca un fel de îngrijitoare. Apoi a îndrăgit-o și a adoptat-o. Doamna Declos nu-i proastă.

— Nu-i proastă deloc! Cum l-a mai îmbrobodit pe bătrân... Rochii, parfumuri aduse de la Paris, călătorii. Avea tot ce voia. Dar e descurcăreață. Și nu doar la treburi de-astea. Să fim cinstiți. Cunoaște obiceiurile locului. Arendașii de pe moșia ei spun că nu-i bine să-i îndrugi vezi și uscate. Și se poartă bine cu toți.

— Așa e. E pretențioasă când vine vorba de haine, dar nu și când trebuie să vorbească.

— Chiar și așa, în ținut lumea o vorbește de rău. Ar trebui să fie cu luare-aminte.

— Cu luare-aminte la ce?

Se lăsă din nou tăcerea. Bărbații își strânseră scaunele laolaltă cu o mișcare identică și se îndepărtară de Marc, arătându-și astfel dezaprobarea față de tot ce bănuiau sau aveau impresia că știu.

— La purtarea ei.

— Cred că nu dă două parale pe ce crede lumea despre ea, făcu Marc, învârtind iute paharul între degete.

— Ei, coane Marc... Moșia ei e aici. Ar trebui să trăiască după legea ținutului. N-ar fi deloc bine ca lumea s-o arate cu degetul.

— Poate să-și vândă moșia și să plece, spuse din senin un țăran.

Vorbise moș Gonin, ale cărui pământuri se învecinau cu cele ale răposatului Duclos. Pe chipul lui răbdător a apărut expresia încăpățânată și severă a țăranilor de la noi când râvnesc la bunul aproapelui. Ceilalți au tăcut. Cunosc jocul acesta foarte bine, doar l-au făcut și cu mine. Așa fac cu toți

cei care nu sunt din partea locului, care au plecat de aici sau pe care – dintr-un motiv sau altul – îi consideră nedoriți. Nici pe mine nu mă prea aveau la inimă. Îmi lăsasem moștenirea de izbeliște. Îmi abandonasem ținutul în favoarea altuia. Orice voiam să cumpăr se vindea deodată la preț dublu. Orice aș fi vrut să vând era depreciat. În toate lucrurile mărunte recunoșteam o rea-voință veșnic la pândă, menită să-mi facă viața un iad și să mă alunge departe. N-am cedat. N-am plecat. Dar moșiile mele au încăput pe mâna lor. În apropiere era Simon de Saint-Arraud, cu mâini mari și negre, cel care stăpânește acum ogoarele mele. Apoi Charles de Roches, care îmi stăpânește moșiile. Casa în care m-am născut e proprietatea acestui țăran solid, cu obraji roșii, care pare molcom și adormit și care spuse cu un zâmbet:

— Cu siguranță că doamna Declos ar face mai bine să vândă proprietatea. Degeaba cunoaște legea locului; o muiere nu se pricepe la anumite treburi.

— E tânără. O să se recăsătorească! spuse Marc sfidător.

Țăranii se ridicară. Unul dintre ei deschise o umbrelă imensă. Altul își puse saboții și își legă un fular sub bărbie. Aproape că trecuseră pragul, când se auzi o voce prefăcut indiferentă:

— Coane Marc, crezi c-o să se mărite din nou?

Toți îl pândeau, cu pleoapele încrețite de un râs batjocoritor, pe care și-l înăbușeau. El îi privi pe rând, ca și cum ar fi vrut să le ghicească gândurile și vorbele nespuse, de parcă s-ar fi pregătit pentru o lovitură. Într-un sfârșit, ridică din umeri, închise ochii pe jumătate, cu un aer plictisit, și răspunse:

— De unde să știu eu?

— Bineînțeles, coane Marc... Știm că-l cunoșteai bine pe bătrân. Cu toate că era prudent și bănuitor, se pare că îngăduia să-l vizitezi la orice oră din zi. Ba chiar plecai de la el la miezul nopții. Poate că de când a murit ai întâlnit-o pe văduvă?

— Câteodată. Nu prea des.

— Cre’ că-ți vine greu, coane Marc! Erai îndrăgit și bine primit în două gospodării. Pe urmă, amândoi stăpânii au murit.

— În două gospodării?

— Coudray și Moulin-Neuf.

Și, parcă mulțumiți de tresărirea pe care tânărul nu o putuse ascunde (o tresărire atât de puternică, încât scăpă paharul, care se făcu țăndări), țăranii plecară în sfârșit. Ne salutară îndelung:

— Seara bună, coane Sylvestre! Îți merge bine? Ei, bravo! Seara bună, coane Marc! Salut-o pe doamna Duclos din partea noastră!

Ușa se deschise în noaptea de toamnă. Se auzeau ploaia căzând, saboții plescăind prin noroi. Ceva mai departe susura un pârâiaș. În parcul conacului învecinat, ploaia picura din copacii uriași. Pinii plângeau.

Eu îmi fumam pipa, iar Marc Ohnet se uita drept în față. Apoi ceru cu un oftat:

— Încă o sticlă!

În seara aceea, după ce Marc Ohnet plecă, o mașină plină cu parizieni trase în fața Hotelului Călătorilor, cât să bea un pahar și să repare ceva la mașină. Intrară în odaie râzând și vorbind cu glas tare. Câteva femei mă măsurară disprețuitor din ochi. Altele încercară zadarnic să se fardeze dinaintea oglinzilor palide, care le deformau trăsăturile. Alți călători se apropiară de ferestre și priviră drumul plin de pietricele, asupra căruia se abătea ploaia, și casele adormite.

— E liniște, spuse râzând o tânără și se întoarse îndată cu spatele.

Mai târziu mașina lor mă depăși pe drum. Se îndreptau spre Moulins. În noaptea aceea aveau să treacă prin multe ținuturi liniștite, prin multe târgușoare adormite, pe lângă case mari, tăcute și întunecate. Nici măcar nu-și vor închipui că toate ascund o viață profundă și secretă, care le va rămâne de-a pururi necunoscută. Mă întrebam cum va dormi Marc Ohnet în acea noapte, dacă va visa Moulin-Neuf și râul verde și înspumat.

Era vremea treieratului. La sfârșitul verii, treieratul este cea din urmă mare muncă agricolă a anotimpului. Zi de muncă și de sărbătoare. Tarte aurii, uriașe, se coceau în cuptor. Încă de la începutul săptămânii, copiii scuturaseră prunele pentru a le decora. În acel an se copseseră multe prune. Mica livadă din spatele casei mele zumzăia de albine. Iarba era plină de fructe coapte, iar prin pielița lor aurie, plesnită, se scurgeau bobițe de suc dulce. Fiecare gospodar ține să le ofere celor care muncesc, precum și vecinilor, cel mai bun vin, cea mai cremoasă smântână din ținut. Tartele cu cireșe, lucind de unt, pateurile cu brânză de capră, după care țăranii noștri se dau în vânt, mâncărurile cu linte și cartofi, cafeaua și melasa.

Slujnica mea plecase la oraș, să-și petreacă ziua cu familia ei și să-i ajute la pregătitul mesei. Eu mă refugiasem la familia Érard. François și Colette plănuiseră să viziteze o moșie, aproape de Maluret, nu departe de Moulin-Neuf. Mă invitaseră să-i însoțesc. Băiețelul lui Colette avea doi ani și urma să rămână acasă, împreună cu bunica lui. Lui Colette îi era greu să se despartă de el. Simțea pentru el o dragoste neliniștită, care pentru ea era mai mult un motiv de chin decât de bucurie. Le dăscăli pe Hélène și pe dădacă înainte de a pleca, dându-le instrucțiuni să nu lase copilul să alerge pe malul apei. Hélène dădea din cap cu blândețe, iubitoare și împăciuitoare.

— Colette, te rog să nu te lași luată de val! Nu-ți cer să uiți accidentul bietului Jean. Draga mea, știu că nu-i cu putință! Dar nu lăsa amintirea asta să otrăvească viața ta și a băiatului. Gândește-te: ce fel de bărbat o să fie dacă-l crești fricos? Micuța mea, nu putem să trăim în locul copiilor noștri (deși uneori am vrea să se poată). Toți trebuie să trăiască și să sufere. Îngăduindu-le copiilor să aibă propriile experiențe de viață, le facem cel mai mare bine. Crede ce-ți spune bătrâna ta mamă, draga mea!

Se sili să râdă, ca să mai îndulcească nuanța gravă a cuvintelor. Însă Colette șopti, cu ochii plini de lacrimi:

— Mamă, aș fi vrut să trăiesc ca tine.

Mama ei înțelese: „Aș fi vrut să fiu la fel de fericită ca tine.“

Hélène oftă.

— Așa a vrut Domnul, Colette.

Își sărută fiica, luă copilul în brațe și intră în casă. O privii cum se îndepărtează prin grădină, încă frumoasă și mândră, în ciuda părului încărunțit. Era uimitor că își păstrase până la acea vârstă mersul ușor și sigur. Da, sigur de sine; mersul unei femei care n-a luat-o niciodată pe căi greșite, care n-a alergat niciodată într-un suflet la o întânire, care nu s-a simțit niciodată împovărată de un secret vinovat...

Colette îi vorbi tatălui său, luându-l de braț, iar prin cuvintele ei traducea, negreșit, ce simțea:

— Mama... e ca seara unei zile frumoase...

Tatăl ei îi zâmbi.

— Copila mea... Și înserarea ta o să aibă aceeași grație, aceeași seninătate. Haide, grăbește-te! Avem de făcut un drum lung.

În timpul călătoriei, Colette îmi păru mai veselă decât fusese de la moartea lui Jean încoace. François era la volan. Ea se așezase lângă mine, pe bancheta din spate. Era o zi splendidă, caldă, abia dacă se simțeau semnele toamnei. Doar albastrul cerului, mai rece și mai cristalin decât în august, o boare de vânt și câteva frunze înroșite prevesteau sfârșitul zilelor calde. După câteva clipe Colette începu să râdă și să vorbească însuflețit, lucru care nu i se mai întâmplase de mult. Își amintea de plimbările lungi alături de părinți, făcute pe același drum, în copilărie.

— Îți amintești, tată? Henri și Loulou încă nu veniseră pe lume. Georges era mai mic și voi îl lăsați dădacei, și așa plăcerea mea era dublată de orgoliu. Și ce plăcere! O așteptam îndelung. Câteodată, mai mult de o lună. Apoi începeau pregătirile pentru coșurile de picnic. Vai, ce prăjituri bune! Acum nu mai au același gust. Mama frământa coca, iar brațele ei frumoase și albe erau pline de făină până la coate. Vă mai amintiți? Uneori ne însoțeau și câțiva prieteni, dar cel mai adesea nu eram decât noi. După masă mama mă obliga să mă-ntind pe iarbă. Tu îi citeai. Îmi amintesc bine? Îi citeai versuri de Rimbaud și Verlaine, iar eu aveam așa un chef s-alerg... Rămâneam pe

loc, ascultând pe jumătate, gândindu-mă la jocurile mele, la lunga după-amiază care avea să se scurgă, și savuram... tihna micilor bucurii.

Pe măsură ce vorbea, glasul lui Colette devenea mai scăzut și mai grav. Se vedea că uitase de prezența tatălui și că vorbea pentru sine. Tăcu o clipă, apoi continuă:

— Tată, îți amintești că odată am făcut pană? A trebuit să coborâm și să mergem pe jos. Eu obosisem, așa că tu și mama ați rugat un țăran care trecea pe acolo cu o căruță plină de fân să mă lase să urc lângă el. Îmi amintesc că ați făcut un fel de adăpost, din ramuri și frunze, care mă apăra de soare. Voi mergeați în urma căruței, iar țăranul își mâna calul. Crezând că nu vă vede nimeni, v-ați oprit în drum și v-ați sărutat. Îți amintești? Iar eu am scos deodată capul de sub adăpostul din crengi și am strigat „Vă văd!“. Iar voi ați început să râdeți. Îți amintești? În seara aia am ajuns la o casă mare, cu foarte puțină mobilă, fără lumină, cu un sfeșnic de aramă galbenă în mijlocul mesei... Ce ciudat! Uitasem toate amănuntele, și uite că acum îmi vin în minte! Dar poate c-am visat.

— N-ai visat, îi spuse François. S-a întâmplat la Coudray, acasă la mătușa Cécile. Îți era sete, plângeai, așa că am intrat să-i cerem un pahar cu lapte pentru tine. Maică-ta nu voia – nu-mi mai amintesc de ce –, dar tu urlai și mai abitir, și a trebuit să cedeze, ca să taci. Aveai șase ani.

— Ia stai... Acum îmi amintesc perfect o domnișoară bătrână, cu un batic galben pe spate, și o fetiță de cincisprezece ani. Înseamnă că fata era pupila ei?

— Da. Era prietena ta, Brigitte Declos. Ar trebui să spun Brigitte Ohnet, din moment ce o să se mărite în curând cu flăcăul ăla.

Colette tăcu, privi gânditoare pe geam, apoi întrebă:

— Vasăzică au hotărât?

— Da. Se zice că duminică o să publice anunțul.

— Ah!

Buzele ei tremurară, însă fata spuse cu voce liniștită:

— Sper c-o să fie fericiți.

Apoi nu mai spuse nimic până când François apucă pe drumul cel mai lung către Maluret, cel care ocolea Moulin-Neuf. Colette șovăi o clipă, pe urmă îi atinse umărul.

— Tată, te rog să nu crezi că-mi face rău să văd din nou Moulin. Dimpotrivă. Am părăsit-o în ziua înmormântării bietului Jean, când totul părea așa de întunecat și de trist... Și, într-un fel, nu-i drept... Da, nu-i drept pentru Jean. Nu pot să-ți explic, dar... A făcut totul ca să fiu fericită, ca să iubesc casa asta. Vreau să scap de umbrele trecutului, adăugă ea cu voce joasă și stăpânită. Aș vrea să văd din nou râul. Poate că așa o să-mi treacă teama de apă.

— Colette, teama asta o să treacă de la sine. La ce bun?

— Crezi? Visez adesea râul, și-mi pare sinistru. Cred că mi-ar face bine să-l revăd în plin soare. Te rog, tată!

— Cum vrei, spuse François, și mașina făcu cale întoarsă.

Trecurăm prin fața casei Coudray (Colette aruncă o privire tristă și invidioasă spre ferestrele deschise), o luarăm pe drumul din pădure, trecurăm podul și întrezărirăm Moulin. Oamenii care lucrau pământul ne văzură, dar, cum nu ne salutară, o întrebai pe Colette dacă sunt aceiași care trimiseseră un mesager la Coudray în noaptea accidentului.

— Nu, îmi răspunse Colette. Mama băiatului a fost doica lui Jean și, de la moartea soțului meu, nu s-a mai simțit bine aici. Contractul de arendă a expirat în octombrie. N-au vrut să-l prelungească. Acum locuiesc la Saint-Arnould.

Vorbind, atinse umărul tatălui ei, ca să-l facă să oprească mașina. Așa cum am mai spus, era o zi minunată, dar atât de apropiată de toamnă, încât, îndată ce soarele intra în nori, se făcea rece și totul se întuneca într-o clipă. Așa ceva nu se întâmplă niciodată în toiul verii. Atunci, până și umbra

răspândește un fel de căldură tainică. În timp ce priveam Moulin-Neuf, un nor trecu prin fața soarelui, iar râul, până atunci vesel și sclipitor, păru să se stingă. Colette se lăsă violent pe spate și închise ochii. François porni iarăși mașina și, după câteva secunde, șopti:

— N-ar fi trebuit să te ascult.

— Nu, protestă slab Colette. Cred că pur și simplu e ceva ce nu poate fi uitat...

La Maluret lumea tocmai termina de mâncat gustarea de la ora patru, cum i se spune pe aici. Urmau să se reapuce de lucru. Se strânseseră cu toții în sala de mese. Maluret este un conac care în trecut a aparținut baronului de Coudray. Cu o sută cincizeci de ani în urmă, casa mătușii Cécile a ținut și ea de moșie. Pe vremea aceea, familia nobiliară scăpătată a plecat, iar pământurile au fost împărțite. Bunicul lui Jean Dorin a construit Moulin-Neuf și a răscumpărat conacul, dar nu și-a chibzuit bine banii sau – orbit, poate, de dorința sa – nu a observat starea jalnică a clădirii. În curând și-a dat seama că nu e îndeajuns de bogat ca să o restaureze, așa că a făcut din ea o fermă, ceea ce e și astăzi. Conacul pare mândru și deplorabil în același timp. Are o curte în care se află cotețele de găini și iepuri, o terasă de pe care s-au tăiat castanii, loc de uscat rufele. Are și o poartă mare, deasupra căreia tronează un blazon distrus la Revoluție. Cei care locuiesc acolo (îi cheamă Dupont, dar li se zice Maluret, după obiceiul locului de a asocia proprietarul și pământul lui într-atât încât nu-i mai poți deosebi) nu sunt prea amabili; bănuitori, aproape sălbatici. Maluret e departe de târg, înconjurat de o pădure bătrână (vechiul parc seniorial, transformat din nou în pădure). Iarna, țăranii petrec câte șase sau chiar opt luni fără să vadă picior de om. Prin urmare, n-au nimic în comun cu țăranii noștri bogați și mieroși, ale căror fiice se fardează și poartă duminica ciorapi de mătase. Cei din neamul Maluret sunt săraci și zgârciți. Podelele se năruie sub pașii lor. Din zidărie se desprind pietre, iar din acoperișuri cad țigle de ardezie albăstrie. Cresc porci în vechea bibliotecă; înăuntru au atârnat piei de oaie, iar șemineele sunt atât de mari, încât nu fac niciodată focul în ele, fiindcă flăcările ar mistui pădurea. Conacul are o cămăruță minunată, cu o firidă pictată și o fereastră adânc tăiată în zid. Firida adăpostește proviziile de

cartofi pentru toamnă și iarnă, iar de jur-împrejurul ferestrei atârnă funii de cepe aurii.

„E mai bine că n-ai de-a face cu alde Maluret“, așa spunea François. Nu-mi mai amintesc ce anume avea de împărțit cu stăpânul casei în ziua aceea. Ieșiră împreună ca să cerceteze acoperișul unui hambar care arsese. Ceilalți membri ai familiei, slujitorii, prietenii și vecinii care veniseră să-i ajute mâncau încet. După obicei, bărbații aveau capul acoperit. Colette se așeză lângă șemineul mare, sculptat, iar eu luai loc la masă. Văzui printre cei de față câteva cunoștințe, dar și mulți necunoscuți. Sau poate că doar îmi păreau necunoscuți și îmbătrâniseră, ca mine – într-atât încât îmi păreau niște străini. Printre ei erau și foștii arendași de la Moulin-Neuf, cei care plecaseră la moartea lui Jean. Îi întrebai ce mai face bătrâna care fusese dădaca lui Jean. Murise. Această familie avea zece sau doisprezece copii, nu știu mai multe de atât. Printre ei îl zării pe băiatul care venise să îi anunțe lui Brigitte accidentul. Avea șaisprezece, șaptesprezece ani și, neîndoios, bea pentru prima dată zdravăn, ca un bărbat. Mi se părea că e puțin beat: avea ochii roșii și umflați, iar obrajii îi ardeau. O privea pe Colette ciudat de insistent și, deodată, îi vorbi de dincolo de masă:

— Deci nu mai locuiți acolo?

— Nu, îi răspunse Colette. M-am întors acasă la părinții mei.

Deschise gura, ca pentru a mai spune ceva, dar François tocmai intra pe ușă, așa că tăcu. Își turnă încă un pahar cu vin.

— Ciocniți un pahar cu noi? întrebă stăpânul conacului Maluret, făcându-i nevesti-sii semn să mai scoată sticle.

François primi.

— Și dumneavoastră, doamnă? fu întrebată Colette.

Colette ni se alătură, fiindcă i-ai jigni pe oameni dacă ai refuza să bei cu ei, mai ales în timpul marilor sărbători câmpenești. Bărbații, care se treziseră cu noaptea în cap, care munciseră zece ore și mâncaseră cât niște căpcăuni, erau acum cu toții pe jumătate beți. Beția greoaie și ursuză a țăranilor.

Femeile se agitau pe lângă vatră. Lumea începu să-l ia peste picior pe băiețașul care stătea lângă mine. El răspundea cu un fel de îndrăzneală sălbatică, iscând râsete. Era limpede că nu ține la băutură, că devenise arțăgos și că se îmbătase destul de tare ca să îl ia gura pe dinainte, cum se spune pe la noi. Căldura din odaie, fumul pipelor, aroma tartelor de pe masă, zumzetul viespilor care dădeau târcoale platourilor pline cu fructe, râsetele zgomotoase ale țăranilor probabil că sporeau senzația de ireal, de plutire în vis pe care o ai când bei, deși nu ții la băutură. Băiatul o privea pe Colette fără încetare.

— Nu regreți că nu mai locuiești la Moulin-Neuf? îl întrebă distrat François.

— Nu, pe legea mea! E mai bine aici.

— Ce nerecunoscător! spuse Colette surâzând, puțin stânjenită. Deci nu-ți mai amintești ce tartine bune îți pregăteam?

— Ba da. Cum să nu?

— Atunci e bine.

— Îmi amintesc. Și încă cum! repetă băiatul.

Mâna lui mare foia furculița și băiatul o privea pe Colette cu o atenție neobișnuită.

— Îmi amintesc tot! spuse dintr-odată. Unii au uitat, dar eu îmi amintesc.

Din întâmplare, vorbise în timpul unei tăceri neașteptate, iar vorbele răsunară atât de tare, încât rămaseră toți uimiți. Palidă dintr-odată, Colette tăcea. Dar tatăl ei întrebă uimit:

— Ce vrei să spui, băiete?

— Vreau să spun... Vreau să spun că dacă vreunul de-aici a uitat cum a murit conul Jean, eu mi-aduc aminte.

— Nimeni n-a uitat, intervenii eu, făcându-i semn lui Colette să se ridice și să plece de la masă, dar fata nu se clinti.

François începu să bănuiască ceva, dar, cum nu știa adevărul, în loc să-l facă pe băiat să tacă, se aplecă spre el și întrebă neliniștit:

— Adică tu ai văzut ceva în noaptea aia? Vorbește, băiete! E foarte grav.

— Nu-l băgați în seamă, doar vedeți că s-a abțiguit! zise stăpânul conacului Maluret.

„Drace!“ îmi spusei în gând. „Ăștia știu. Știu tot! Dar dacă neghiobul ăsta nu spune nimic, ei n-o să sufle o vorbă!“ Țăranii noștri n-au gura slobodă și se feresc ca dracul de tămâie să se lase târâți într-o tărășenie care nu-i privește. Dar ei știau; lăsară stânjeniți ochii în pământ.

— Hai, gata, ține-ți gura! spuse brutal Maluret. Ai băut destul. Treci la muncă!

Dar François, foarte tulburat, înșfăcă băiatul de mânecă.

— Stai, nu pleca! Știi ceva ce noi nu știm, sunt sigur. M-am gândit adesea că moartea asta n-a fost firească. Un om nu cade în apă din neatenție, în timp ce trece un podeț pe care îl cunoaște din copilărie, pe care piciorul lui recunoaște fiecare stinghie. Domnul Jean primise în ziua aceea o sună mare de bani, la Nevers. Nu i s-a găsit portofelul. Am presupus că s-a pierdut în cădere și că râul l-a purtat la vale. Dar poate că i-a fost furat, poate că cineva l-a jefuit și l-a ucis. Dacă ai văzut ceva ce noi nu știm, e de datoria ta să vorbești. Nu-i așa, Colette? adăugă el, întorcându-se spre fiica lui.

Neavând puterea să încuviințeze prin viu grai, fata se mulțumi să dea din cap.

— Sărmana mea copilă, știu că e greu pentru tine. Pleacă și lasă-mă singur cu băiatul!

Colette refuză cu un semn din cap. Toți tăceau. Băiatul părea treaz deodată. Răspunse tremurând la întrebarea lui François:

— Da, am văzut cum cineva l-a împins în apă. I-am povestit bunicii chiar în noaptea aia, dar mi-a interzis să suflu o vorbă despre asta.

— Dar dacă a avut loc o crimă, trebuie să depunem plângere, vinovatul trebuie pedepsit!... Oamenii ăștia sunt imposibili, îmi spuse încet François. Chiar de-ar vedea cum cineva e omorât, tot și-ar ține gura, „ca să nu aibă probleme“. Doar au văzut cum bietul Jean e ucis și n-au spus nimic vreme de doi ani! Colette! Spune-i băiatului că n-are dreptul să tacă! Înțelegi, băiete? Văduva domnului Jean îți poruncește să vorbești.

— Adevărat, doamnă? întrebă el ridicând privirea spre ea.

Colette încuviință suspinând și își ascunse fața în palme. Femeile lăsaseră de mult deoparte spălatul vaselor și mâncarea. Ascultau, cu mâinile împreunate pe pântec.

— Mai întâi trebuie să vă spun că în seara aia tata m-a pedepsit fiindcă că nu bandajasem cum trebuie o vacă. M-a bătut și m-a dat afară fără mâncare. Eram furios și n-am vrut să mai intru în casă. Degeaba m-au strigat când a venit ora de culcare. Mă făceam că n-aud. Tata a zis: „Ei, dacă face pe căposul, să doarmă afară! Așa o să se lecuiască.“ Eu aș fi vrut să intru, mă gândeam că după aia o să fiu luat peste picior. Așa c-am șterpelit niște pâine și brânză de la bucătărie și m-am dus să mă ascund aproape de râu. Doamnă Érard, am ajuns sub sălciile de la mal, unde vara mai mergeți dumneavoastră să citiți. De acolo am auzit mașina domnului Jean. „Ia uite, s-a-ntors acasă mai devreme“, mi-am zis. Vă aduceți aminte că era așteptat să vină a doua zi. Dar a oprit mașina pe câmp. A rămas foarte mult timp lângă mașină, atât de mult, că mi s-a făcut frică, nici eu nu știu de ce. Era o noapte ciudată. Bătea vântul și toți copacii se scuturau. Cred c-a rămas lângă mașină, pentru că nu-l vedeam. Ca să ajungă la moară trebuia să treacă podețul, pe dinaintea mea. Părea că se ascunde sau că așteaptă pe cineva. Treaba asta a durat atât de mult, încât am adormit. M-a trezit zgomotul luptei dintre doi bărbați, pe podeț. S-a-ntâmplat așa de repede, că n-am avut timp să fug. Unul l-a aruncat pe celălalt în apă, și am luat-o la sănătoasa. Am recunoscut vocea domnului Jean, care a căzut. A strigat „Dumnezeule!“, apoi s-a auzit plescăitul apei. În clipa aia am alergat într-un suflet până acasă și i-am trezit pe toți, povestindu-le ce văzusem. Bunica mi-a zis: „Să-ți ții gura! N-ai auzit și n-ai văzut nimic, ai înțeles?“ Abia

ajunsesem acasă de cinci minute, când ați sosit dumneavoastră, doamnă, și ați cerut ajutor pentru că soțul murise și aveați nevoie de ajutor să-i găsiți trupul. Atunci tata a coborât până la moară. Bunica mea, care îl alăptase pe domnul Jean, a spus: „Mă duc să caut un cearșaf, să-l înfășor în el pe bietul băiat.“ Mama m-a trimis la Coudray, să dau de știre că stăpânul a murit! Asta-i tot. Nu știu mai multe.

— Nu cumva ai visat? O să spui același lucru și în fața judecătorului?

Băiatul răspunse după o scurtă șovăire:

— O să spun! E adevărul adevărat.

— Și nu-l cunoști pe bărbatul care l-a aruncat în apă pe domnul Jean?

Urmă o tăcere foarte lungă. Toate privirile se ațintiră asupra băiatului. Doar Colette nu ridicase privirea. Își încrucișase mâinile, iar vârfurile degetelor tremurau.

— Nu-l cunosc, spuse băiatul într-un sfârșit.

— N-ai putut să-l zărești nici măcar o clipă? Totuși, noaptea era senină.

— Eram pe jumătate adormit. Am văzut doi bărbați care se luptau. Asta-i tot!

— Domnul Jean n-a strigat după ajutor?

— Dacă a strigat, eu nu l-am auzit.

— Încotro a fugit celălalt bărbat?

— Încolo, în pădure.

François își trecu încet o mână peste ochi.

— Nemaiauzit! E... E de neînțeles. Un asemenea accident e cu putință, dar nu se poate explica decât dacă lui Jean îi era rău. Nu aluneci pe un podeț pe care treci de zece ori pe zi, vreme de douăzeci și cinci de ani. Colette a spus

că poate l-a apucat amețeala. Dar de ce? Jean n-avea amețeli. Era sănătos-tun. Pe de altă parte, știm cu toții că pe aici s-au petrecut jafuri și au izbucnit incendii și că în anul ăla au fost arestați câțiva vagabonzi. Câteodată îmi spuneam că n-a fost un accident, că bietul Jean a fost asasinat. Dar povestea acestui tânăr e mai mult decât ciudată. De ce nu s-a dus Jean direct acasă? Ești sigur c-a rămas atât de mult timp lângă mașină?

— Dormeai, îi spusei băiatului. Ai spus-o chiar tu. Știi că atunci când dormi pierzi șirul timpului. Câteodată ai senzația c-au trecut câteva minute și, când colo, a trecut jumătate de noapte. Alteori, dimpotrivă: visezi îndelung și crezi c-ai dormit mult, când de fapt ai închis ochii doar o clipă.

— Așa e, încuviință câteva voci.

— Din punctul meu de vedere, iată ce s-a-ntâmplat: băiatul dormea. S-a trezit, a auzit mașina. A adormit la loc. I s-a părut c-a trecut mult timp. De fapt, n-au trecut decât câteva secunde de la sosirea lui Jean și până la trecerea podețului. Un vagabond – care știa că moara e aproape goală, din moment ce până și slujnica plecase – a pătruns înăuntru. Sosirea lui Jean l-a luat prin surprindere. A auzit pași și s-a năpustit afară. Jean a vrut să-l oprească. Atunci omul s-a apărat și, zbătându-se, l-a aruncat pe Jean în apă. Probabil așa s-au petrecut lucrurile.

— Trebuie să anunțăm legiuitorii! spuse François. E grav.

Atunci văzui lacrimile lui Colette. Unul câte unul, bărbații se ridicară.

— Haideți să mergem la muncă! spuse Maluret.

Își goliră paharele și ieșiră. Femeile rămaseră singure în bucătăria mare și își făceau de lucru fără să se uite la Colette. Tatăl ei o luă de braț, o ajută să urce în mașină și plecarăm.

În seara aceea atât de plăcută m-am așezat pe banca din spatele bucătăriei, de unde se vedea grădinița pe care m-am apucat s-o cultiv. Multă vreme n-am avut în ea decât legume pentru supă, dar o îngrijesc de mulți ani. Am plantat cu mâna mea tufele de trandafiri, am salvat vița-de-vie muribundă, am săpat, am plivit, am curățat pomii fructiferi. Încetul cu încetul, am îndrăgit colțișorul ăsta. În serile de vară mă simt fericit auzind fructele coapte cum se desprind de pe ramuri și cad în iarbă cu un sunet moale. Se lasă noaptea. Dar nu se poate numi noapte: azurul zilei se tulbură, se înverzește, și toate culorile se retrag treptat din lumea vizibilă, lăsând în urmă doar o nuanță intermediară, între gri-perlă și cenușiul fierului. Însă toate contururile sunt extrem de clare: fântâna, cireșii, zidul scund, pădurea, capul pisicii care se joacă la picioarele mele și îmi mușcă un sabot. E ceasul la care slujnica se duce acasă. Aprinde lampa în bucătărie și lumina aruncă instantaneu obiectele într-o beznă adâncă. E cel mai frumos moment al zilei.

Firește, la ceasul acesta a ales Colette să vină și să-mi ceară sfatul.

O primii cu răceală. Recunosc, cu atât de multă răceală, încât rămase descumpănită. Când plec de bunăvoie de acasă și mă amestec printre ceilalți oameni, accept să mă interesez mai mult sau mai puțin de viața altora; dar când sunt în bârlogul meu, îmi place să fiu lăsat în pace. Așa că să nu vină nimeni să mă bată la cap cu iubirile și regretele lor.

— Cu ce te-aș putea ajuta? o întrebai pe Colette, care plângea. Cu nimic. Nu pricep de ce te frământi așa. Ține de părinții tăi dacă vor pleca urechea la povestea micului neghiob. Du-te la ei! Nu mai sunt copii. Spune-le c-ai avut un amant, că amantul ți-a omorât bărbatul... De fapt, ce s-a-ntâmplat în noaptea aia?

— Îl așteptam pe Marc. Jean trebuia să se-ntoarcă abia a doua zi. Nici până azi nu pricep ce s-a-ntâmplat și de ce a venit mai devreme.

— De ce? Naivă mai ești! Pentru că cineva l-a anunțat că în noaptea aia îți așteptai amantul.

De fiecare dată când auzea cuvântul „amant“, Colette tresărea și lăsa capul în pământ. O auzeam suspinând dureros în noapte. Se rușina. Dar ce alt cuvânt aș fi putut folosi?

— Bănuiesc că slujnica pe care o aveam atunci i-a spus, zise Colette într-un sfârșit. Oricum, îl așteptam pe Marc să vină la miezul nopții. Dar, pe când traversa podețul, soțul meu, care îl pândea, i-a sărit în spate. Dar Marc era mai puternic. (Cu ce mândrie ascunsă vorbea!) Marc n-a vrut să-i facă rău. Doar s-a apărat. Pe urmă l-a orbit furia. L-a înșfăcat pe Jean, l-a târât până în locul în care lipsește plasa și l-a aruncat în apă.

— Flăcăul ăsta mai venise la tine și altădată?

— Da...

— Nu i-ai fost credincioasă lui Jean prea mult timp.

Niciun răspuns.

— Și totuși, nu te-ai căsătorit cu el fără voia ta, nu?

— Nu. Îl iubeam. Dar celălalt.... Înțelegi, din prima zi în care l-am întâlnit, ar fi putut face orice cu mine. Ți se pare neobișnuit?

— Nu. Am mai văzut de-astea.

— Îți râzi de mine. Te rog să-nțelegi că nu sunt o femeie rea din născare. Dacă mi-ar fi stat în fire să am astfel de aventuri, toate astea mi s-ar fi părut simple, fără îndoială: aș fi zis c-a fost un adulter care s-a sfârșit prost. Dar dimpotrivă: m-am născut să duc o viață ca a mamei, să am sufletul curat, să îmbătrânesc ca ea, demn, fără îndoieli și fără regrete. Și deodată... Îmi amintesc că petrecusem ziua aia împreună cu Jean. Eram atât de fericiți! Pe urmă m-am dus la Brigitte Declos. Eram prietene. Ea era tânără, iar eu nu aveam prieteni de vârsta mea. Și, în mod ciudat, ne asemănam. I-am spus-o de mai multe ori. Râdea de fiecare dată, dar mă credea, pentru că-mi spunea: „Am fi putut fi surori.“ L-am întâlnit pe Marc pentru prima oară acasă la ea. Am înțeles de la prima vedere că e amanta lui, că-l iubește, și am simțit... o gelozie ciudată. Da, am fost geloasă mai înainte de a mă

îndrăgosti. Nici măcar nu e cuvântul potrivit! Nu, eram invidioasă. Tânjeam cu disperare după un fel de fericire pe care Jean nu putea să mi-o ofere. Nu era vorba doar de fericirea simțurilor, ci de o febră a sufletului, ceva care nu se compara cu sentimentul pe care până atunci îl numisem „dragoste“. M-am întors acasă. Am plâns toată noaptea. Dacă Marc mi-ar fi dat pace, l-aș fi uitat. Dar îi plăcusem și mi-a tot dat târcoale. Și, într-o zi, după câteva săptămâni...

— Da.

— Știam că legătura noastră nu poate dura. Știam c-o să se-nsoare cu Brigitte îndată ce bătrânul o să moară. Credeam... Nu, nu credeam nimic. Îl iubeam. Îmi ziceam că atâta timp cât Jean nu află, e ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Câteodată, când visam urât, îmi închipuiam c-o să afle, dar mai târziu, mult mai târziu, după ce vom fi îmbătrânit. Și credeam c-o să mă ierte. Dar de unde să știu c-o să se-ntâmple o asemenea nenorocire? L-am omorât. Mi-am omorât soțul! A murit din cauza mea. Dacă-mi mai repet mult treaba asta, o să-mi pierd mințile!

— Dacă plângi, n-o să-l învii. Liniștește-te și ai grijă să te ferești de scandal! O anchetă temeinică ar scoate cu ușurință adevărul la iveală.

— Dar cum să mă feresc de scandal? Cum?

— Tatăl tău nu trebuie să depună plângere, așa că trebuie să știe...

— Nu pot! N-o să-i zic nimic! Nu vreau... Nu-ndrăznesc...

— N-ai minte! De parcă te-ai teme de părinții tăi, care te iubesc.

— Cum de nu-nțelegi? Tu, care cunoști viața și știi cât de bine se-nțeleg, cât prețuiesc iubirea dintre soți! Cum să le mărturisesc eu, fiica lor, că mi-am înșelat bărbatul mișelește, că primeam un amant în casă când soțul meu pleca? Și cum să le spun că amantul meu l-a omorât? Ar fi o lovitură cumplită pentru ei. Nu mi-e de ajuns o nenorocire pe conștiință? strigă Colette și izbucni în lacrimi.

După ce se mai liniști, o mai întrebai o dată ce vrea de la mine.

— N-ai putea să le spui tu?

— Și cu ce ar fi diferit?

— Nu știu! Dar am senzația că aș muri dacă le-aș mărturisi totul chiar eu... Tu... Tu i-ai ajuta să-nțeleagă că a fost o clipă de nebunie, că nu sunt rea și dezmățată, că nici măcar eu nu înțeleg cum de m-am purtat așa. Vrei să m-ajuți, dragă vere Silvio?

Cugetai și răspunsei:

— Nu.

Sărmana Colette scoase un țipăt de uimire și de disperare.

— Nu? De ce?

— Din multe motive. În primul rând (nu-ți pot explica de ce, dar te rog să mă crezi), dacă lovitura – așa cum ai numit-o – le-aș da-o eu, mama ta ar suferi mai mult. Nu mă-ntreba de ce. Nu pot să-ți spun. Și, în al doilea rând, pentru că nu vreau să mă amestec în treburile voastre. Nu vreau să merg de la o rudă la alta ca să le consolez, să comentez, să dau sfaturi și să țin predici. Sunt bătrân, Colette, și vreau liniște. La vârsta mea ești mai rece... Așa cum nici eu nu vă-nțeleg iubirile și nebuniile, nici tu nu-nțelegi ce-ți spun. Am încercat să privesc situația din perspectiva ta, dar degeaba. Pentru tine moartea lui Jean e o catastrofă nemaipomenită. Pentru mine... Am văzut atâția morți... Jean a fost un biet tânăr stângaci și gelos, care-și doarme liniștit somnul de veci. Te învinuiești și crezi că ești pricina acestei morți? Din punctul meu de vedere nu există altă cauză a evenimentelor în afară de întâmplare sau destin. Cât despre aventura ta cu Marc, măcar v-ați bucurat unul de celălalt. Ce vreți mai mult de-atât? Nu m-aș putea abține să le spun părinților tăi adevăruri care i-ar ului și i-ar întrista, dragii de ei...

Colette îmi curmă vorba:

— Vere Silvio, câteodată mi se pare...

Șovăia. În sfârșit, continuă:

— Mi se pare că nu-i admiri la fel de mult ca mine.

— Nimeni nu merită să fie admirat cu atâta înfocare. Și nimeni nu merită să fie disprețuit cu prea multă înverșunare...

— Nici iubit atât de mult...

— Poate că nu. Habar n-am! Știi, iubirea... La vârsta mea sângele nu mai fierbe. Devine rece.

Deodată, Colette mă luă de mână. Sărmana! Cum mai ardea! Îmi spuse cu blândețe:

— Mi-e milă de tine.

— Și mie de tine, îi spusei cu sinceritate. Te frământi pentru prea multe lucruri.

Rămaserăm nemișcați multă vreme. Noaptea începea să fie umedă. Broaștele orăcăiau.

— Ce-o să faci după ce plec? mă întrebă.

— Ca în fiecare seară.

— Adică?

— O să-ncui poarta. O să trag zăvoarele. O să iau cărțile de joc și o să dau câteva pasiențe. O să beau ceva și n-o să mă gândesc la nimic. O să mă culc. N-o să dorm prea mult. O să visez cu ochii deschiși, revăzând în amintire lucruri și oameni de altădată. Iar tu o să te-ntorci acasă, o să te frământi, o să plângi, o să ceri iertare fotografiei bietului Jean, o să regreți trecutul, o să tremuri de grijă pentru viitor. Nu știu care dintre noi o să aibă o noapte mai bună.

Colette tăcu o clipă.

— Plec, șopti ea cu un suspin.

O însoții până la poartă. Își luă bicicleta și plecă.

Mai târziu Colette mi-a povestit că nu se dusese acasă. În schimb, apucase pe drumul spre Coudray. În starea ei de neliniște nebunească avea nevoie să-și amăgească durerea cumva. Mi-a spus că, în timp ce îi vorbeam, se gândise că, în afară de ea, cea care avea cel mai mare interes să evite un scandal era Brigitte Declos, logodnica lui Marc. Se hotărâse să o caute, să-i povestească cele întâmplate și să-i ceară sfatul. Oare Brigitte știa toate detaliile morții lui Jean? Fără îndoială, intuise multe. În orice caz, povestea era veche de doi ani. Marc și Colette nu se mai întâlneau. Nu avea să se supere din cauza trecutului. Nu avea să se gândească decât să-l salveze pe bărbatul cu care avea să se mărite peste două săptămâni. Poate că nici lui Colette nu-i displăcea să le tulbure puțin fericirea. Oricum, cei trei aveau interese comune. Așa că se dusese la Brigitte, care ceva mai devreme luase cina cu familia logodnicului și în clipa aceea era singură.

Îi spusese că Marc e în mare pericol.

Brigitte înțelesese imediat. Pălise cumplit și întrebase ce s-a întâmplat.

„Știai că Marc l-a omorât pe soțul meu?“ întrebase Colette brutal.

Celaltă spusese că da.

„Înseamnă că ți-a mărturisit-o?“

„N-a fost nevoie să-mi mărturisească. Am ghicit chiar în noaptea aia.“

— Și atunci, mi-a povestit Colette, mi-am zis: „Înseamnă că ea l-a prevenit pe Jean.“ Fără îndoială, știa că Marc o înșală cu mine. Și s-a gândit: „Soțul ei o să-i despartă.“ Știa că Jean era timid și nu prea puternic. Nici prin gând nu i-a trecut c-o să-l atace pe Marc. Probabil și-a închipuit c-o să avem o discuție... Frica mea de scandal, grija de a nu-i supăra pe ai mei – o situație de natură să mă facă să-l părăsesc pe Marc. Brigitte nu-și dorea altceva. Și pentru ea moartea lui Jean a fost o lovitură îngrozitoare și neașteptată.

Confruntată cu întrebările lui Colette, la început Brigitte se apărase, pe urmă recunoscuse că, într-adevăr, îi scrisese lui Jean în ajunul morții sale –

„și am semnat negru pe alb, îți jur“ –, anunțându-l că soția lui îl primește noaptea în casă pe Marc Ohnet.

„Dacă aș fi știut... Amândouă am fost pedepsite cumplit. Să nu mă invidiezi! Mi-am păstrat iubitul, dar gândește-te puțin la neliniștea noastră! Gândește-te la tot ce riscă Marc! Tribunalele din provincie nu sunt îngăduitoare când vine vorba de crime pasionale. Degeaba ar spune c-a fost în legitimă apărare. Cine știe dacă ar fi crezut? Și dacă lumea ar crede că Marc a uneltit să se descotorosească de soț? Și, chiar dacă ar fi achitat, cum ar fi traiul nostru în ținutul ăsta în care toți mă urăsc și în care nici Marc nu le e prea drag? Unde mai pui că toate bunurile noastre sunt aici.“

Colette îi zisese: „Încă nu v-ați căsătorit. V-ați putea despărți.“

„Nu“, răspunsese Brigitte. „Îl iubesc, iar nenorocirea asta s-a-ntâmplat în mare parte din cauza mea. N-o să-mi las iubitul de izbelișteдoar pentru că e la anaghie. Trebuie să faci în așa fel încât tatăl tău să nu depună plângere. Dacă nu există nicio plângere, nimeni n-o să vorbească. Va trebui să se arate curajos și să țină piept insinuărilor și curiozității celorlalți. Putem s-o facem.“

Stătuseră de vorbă aproape toată noaptea, „aproape ca între prietene“, după cum s-a exprimat Colette. Amândouă îl iubeau pe Marc și doreau să-l scape. Colette se temea și pentru părinții și fiul ei. Într-un sfârșit, spusese: „Ai dreptate. Mama și tata trebuie să afle adevărul. Dar pentru mine lucrul ăsta e groaznic. Nu pot să le spun. N-o să-nțeleagă. O să fie deznădăjduiți. Când o să stau față în față cu ei, când o să le văd chipul drag, cinstit și îmbătrânit, o să-mi fie atât de rușine, încât o să rămân mută.“

Brigitte tăcuse îndelung. În cele din urmă, se uitase la ceas și spusese: „E foarte târziu. Du-te acasă! Mâine dimineață pleacă de acasă cu un pretext oarecare. Nu te-ntoarce câteva zile. O să mă duc la părinții tăi și-o să le spun ce s-a-ntâmplat. Poate c-o să fie mai ușor decât crezi.“

— Am crezut că ai mei vor să audă adevărul mai degrabă de la altcineva decât de la mine, mi-a spus Colette. Între părinți și copii există o pudoare atât de mare... În copilărie mă rușinam s-o văd pe mama goală. Tot așa, îmi era rușine să dau la iveală gânduri care mi se păreau vinovate, dar pe care le

împărtășeam fără șovăială oricărei colege de școală sau bătrânei mele doici. Credeam că părinții mei sunt deosebiți, că se află deasupra slăbiciunilor omenești, și așa îi consider și astăzi. Mi-am spus: „O să afle totul, dar o să fiu plecată câteva zile. O să aibă timp să-și revină. Când o să mă-ntorc, o să-nțeleagă că nu trebuie să-mi pomenească niciodată despre asta. O să tacă. Știu atât de bine să tacă! Și o să fie ca și cum povestea asta îngrozitoare nu s-ar fi întâmplat niciodată.“

A doua zi mă vizitară François și Hélène; ea era distrusă. Deși nici măcar nu bănuia adevărul, o oripila gândul de a depune plângere, fiind convinsă că așa fata ei va suferi zadarnic. Dar François, ca un bun burghez care respectă legea, credea că e de datoria lui să depună plângere.

— Cred că vreun vagabond sau vreun bețiv a săvârșit mârșăvia. Poate c-a fost unul dintre polonezii care munceau pe la ferme pe atunci. Oricine ar fi fost, gândește-te că un om vinovat de o crimă și care a rămas nepedepsit poate oricând să cedeze tentației de a comite un al doilea furt sau o altă crimă. Și am fi indirect responsabili de fapta lui. Dacă o să se verse iar sânge nevinovat, o să fie parțial din vina noastră.

— Colette ce zice despre asta? îl întrebai.

— Colette? A plecat, dacă-ți vine să crezi! răspunse Hélène. A dus-o cineva la gară azi-dimineață. A luat trenul de ora opt spre Nevers. Mi-a lăsat un bilețel spunându-mi că n-a vrut să mă trezească și că a spart mica oglindă în stil Empire, un cadou de la Jean. Voia s-o ducă la reparat cât mai repede și a scris c-o să profite de ocazie ca să-și viziteze o fostă prietenă de la pension, care locuiește la Nevers, și c-o să se-ntoarcă în două, trei zile. Bineînțeles c-o să așteptăm ca să hotărâm ce-i de făcut. Mititica de ea! Povestea asta cu oglinda spartă e doar un pretext! De fapt, cuvintele băiatului au zguduit-o și a vrut să plece din ținutul ăsta, care îi trezește amintiri atât de triste. Poate că nu voia să audă numele lui Jean. Și în copilărie făcea la fel. La moartea bunică-sii, de fiecare dată când vorbeam despre răposată, Colette se ridica și ieșea din odaie. Într-o zi, când am întrebat-o de ce face asta, mi-a zis: „Nu-mi pot stăpâni lacrimile și nu vreau să plâng de față cu lumea.“

Mi-am spus că voise să câștige timp și că poate le va scrie adevărul, din Nevers. Așa ar fi evitat mărturisirea directă de care se temea atât de mult.

Mi-am mai spus și că poate dorea să discute cu un preot. Mai târziu am aflat că deja o făcuse și că preotul o sfătuise să le spună părinților ce se întâmplase, adăugând că mărturisirea ar fi fost o pedeapsă dreaptă pentru greșeala ei. Dar teama de a le provoca suferință părinților pe care îi adora îi pecetluise buzele. În sfârșit, îmi imaginam tot felul de motive pentru

plecarea lui Colette, dar sigur că nu puteam să ghicesc că o implicase și pe Brigitte Declos.

— Cred că Hélène are dreptate, îi spusei lui François. Colette ar suferi mult dacă legea ar cotrobăi prin viața ei și a soțului său.

— Dumnezeule! Bieții copii! N-aveau nimic de ascuns!

— În ce privește ucigașul (dacă există vreunul), cu siguranță c-a plecat de mult din ținut.

Dar François dădu din cap.

— Asta n-o să-l împiedice să omoare a doua oară când o să-i dea ghes nevoia sau beția. Oare vina mea va fi mai mică dacă o să ucidă aici sau în altă parte? Răspund în fața conștiinței mele de faptele lui, fie că le comite în Saône-et-Loire sau în Lot-et-Garonne, în nord sau în sud, spuse el și își privi soția. Nici nu pricep cum de se pune problema în felul ăsta. Hélène, mă uimești! Cum de tu, care gândești atât de corect și de pur, nu-ți dai seama cât de josnic e gândul de a ascunde o faptă rea doar pentru simplul motiv că ne-ar tulbura liniștea?

— Nu liniștea noastră, François, ci pe cea a copilului nostru.

— Datoria n-are nimic de-a face cu dragostea maternă sau paternă, i-o întoarse el blând. Dar la ce bun să mai vorbim? Colette o să se întoarcă. O să vorbim pe îndelete și sunt sigură c-o să-și dea seama că am dreptate.

Se făcuse târziu. Plecară spre casă. Veniseră pe jos până la Mont-Tharaud și îmi propuseră să-i însoțesc. Ca și cum am fi fost înțeleși, tot drumul ne ferirăm să vorbim despre copii, dar mi-era limpede că nu se gândesc decât la nenorocirea aceea și la lovitura de teatru din ajun.

Hélène mă pofti să iau masa cu ei. Acceptai. Abia terminaserăm de mâncat, când cineva sună la poartă. Slujnica ne anunță sosirea doamnei Brigitte Declos.

— Vrea să vă vorbească, adăugă ea.

Hélène se făcu albă ca varul. François părea uimit. Dar, cum stăteam în micul birou în care ni se adusese cafeaua, îi spuse slujnicei să o poftească înăuntru și se ridică pentru a o întâmpina.

Biroul acesta e o mică odaie încântătoare, plină de cărți, cu două mari fotolii aproape de foc. De mai bine de douăzeci de ani, verii mei își petrec acolo serile liniștite; el cu o carte, așezat într-un fotoliu, ea, în celălalt fotoliu, cu lucrul de mână. Între ei, un ceas care bate ca o inimă fără remușcări, încet și pașnic – întruparea fericirii conjugale.

Brigitte intră și privi curioasă în jur. Nu cunoștea camera aceea din casa verilor mei, pentru că nu îi vizitase decât o singură dată, la nunta lui Colette; nu mersese mai departe de salonul formal și întunecos. În odaia aceea totul inspira fericire și o mare iubire reciprocă. Oamenii mint, dar florile, portretele, lămpile, o patină tandră așternută peste toate lucrurile sunt mai sincere decât chipurile. Altădată priveam cu luare-aminte toate acele obiecte și mă gândeam: „Sunt fericiți datorită celuilalt. E ca și cum trecutul n-ar fi existat. Sunt fericiți și se iubesc.“ Mai târziu lucrul acesta a devenit atât de evident, încât nu m-am mai gândit la asta. De altfel, nici nu mă mai interesa.

Brigitte mi se părea palidă și slabă; avea un aer mai puțin... animalic și era mai femeie. Vreau să spun că se lepădase de insolenta siguranță de sine care izvorăște din fericire. Părea neliniștită și în privirea cu care cerceta totul se citea ceva inexplicabil, ca o sfidare, o ranchiună și, în același timp, curiozitate și neliniște. Refuză ceașca de ceai pe care Hélène i-o oferi mecanic și vorbi cu voce joasă și puțin tremurândă:

— Domnule Érard, am venit să vă implor să nu mergeți mai departe, să nu anunțați autoritățile în legătură cu moartea ginerelui dumneavoatră. E foarte grav. Dacă s-ar afla adevărul, s-ar isca alte nenorociri!

— Alte nenorociri? Pentru cine?

— Pentru dumneavoastră,

— Știți cine l-a omorât pe Jean?

— Da. Marc Ohnet, logodnicul meu.

François se ridică și începu să se învârtă agitat prin încăperea. Hélène nu scotea niciun cuvânt. Brigitte aștepta o clipă și continuă, văzând că niciunul dintre ei nu vorbește:

— O să ne căsătorim peste câteva zile. Ne iubim. Ați isca un scandal groaznic, care ne-ar distruge viața și nici nu v-ar învia ginerele.

— Dar, doamnă, izbucni François, vă dați seama ce spuneți? Identitatea criminalului – cerșetor, vagabond sau Marc Ohnet, logodnicul dumneavoastră – nu schimbă cu nimic fapta, iar cel care a săvârșit-o trebuie judecat! Cum așa? Îndrăzniți să mă implorați în numele fericirii dumneavoastră, când chiar dumneavoastră ați distrus-o pe a fetei mele? Presupun că cei doi s-au certat din cauza dumneavoastră. Te pomenești că amândoi vă curtau?

Bunul François are un singur defect: nu e prea ieșit în lume și când e foarte tulburat vorbește – cum se zice în popor – „ca din cărți“. Nu știu de ce, dar treaba asta m-a izbit atunci mai mult ca oricând. N-am putut să nu zâmbesc, iar Brigitte a surâs și ea. Zâmbetul ei era prea puțin binevoitor.

— Domnule Érard, vă jur că acești doi bărbați nu s-au certat din cauza mea și fiți sigur că Jean Dorin nu mi-a făcut curte niciodată. Îl calomniați spunând asta. Îi era credincios soției, iar eu cu siguranță nu l-aș fi luat în seamă. Sunt iubita lui Marc Ohnet de patru ani. Nu-l iubesc și nu l-am iubit decât pe el.

Femeia îl privea cu un aer sfidător, care pe François îl exaspera.

— Nu vă e rușine? o întrebă.

— Să-mi fie rușine? Pentru ce?

— Așa cum te rușinezi când faci ceva rău, îi răspunse el cu răceală. Soțul dumneavoastră era bătrân, dar era de datoria dumneavoastră să-l respectați. E o josnicie că l-ați înșelat pe omul ăla care v-a luat fără zestre, care vă

răsfăța și vă iubea și care v-a lăsat o avere. Vă întrețineți amantul mai tânăr cu banii soțului...

— Banii n-au nimic de-a face cu asta.

— Banii au întotdeauna ceva de-a face cu asta, doamnă! Sunt în vârstă, iar dumneavoastră sunteți un copil. Bineînțeles că treburile dumneavoastră nu mă privesc, dar, din moment ce ați găsit nimerit să-mi faceți confidențe, permiteți-mi să vă atrag atenția asupra acestei hidoșenii pe care poate că n-o vedeți. V-ați înșelat soțul cu nerușinare. V-a lăsat moștenire o avere. Logodnicul dumneavoastră și dumneavoastră înșivă trăiți de pe urma acestei averi. Halal pereche! Și îndurați amintirea unei crime... dat fiind că susțineți că acest nefericit l-a ucis pe Jean al nostru. Frumos viitor o să aveți, doamnă! Acum sunteți tânără și nu vă gândiți decât la propria plăcere. Închipuiți-vă cum o să vă fie bătrânețea!

— La fel de liniștită ca a dumneavoastră, răspunse femeia cu voce scăzută.

— Nu.

— Sunteți încredințat de asta?

Tonul pe care vorbea era atât de ciudat, încât Hélène schiță o mișcare către ea și scoase un oftat tânguitor. Brigitte păru că ezită, apoi adăugă:

— Sunteți de o moralitate ireproșabilă. Și totuși, când v-ați căsătorit cu doamna Érard, dumneaei nu era văduvă?

— Ce vreți să spuneți? Și cum îndrăzniți să vă comparați cu soția mea?

— Nu vreau s-o jignesc, răspunse Brigitte pe același ton grav și monoton, pur și simplu întrebam... Ca și mine, doamna Érard s-a căsătorit prima oară cu un bătrân bolnav. I-a fost credincioasă. Să-mi spună, prin urmare, dacă i-a fost mereu ușor și plăcut să-i fie fidelă.

— E adevărat că nu-mi iubeam soțul, spuse Hélène, dar nu mă căsătorisem cu el împotriva voinței mele. Prin urmare, nu aveam de ce să mă plâng. Iar dumneavoastră, cu atât mai puțin...

— Multe lucruri ne pun voința la încercare, spuse Brigitte cu amărăciune. Sărăcia, faptul de a fi părăsit...

— Ei, faptul de a fi părăsit...

— Da, da. Credeți că n-am fost părăsită?

— Domnișoara Coudray...

— Domnișoara Coudray a făcut ce-a putut pentru mine: mi-a ținut loc de mamă. Dar mama mea adevărată nu s-a sinchisit de mine. Când am rămas singură, n-a dat niciun semn. Și atunci, m-am măritat cu primul venit... Credeți că o fată de douăzeci de ani se mărită de plăcere cu un țăran bătrân, de șaizeci de ani? Cu un bătrân aspru și zgârcit? De bunăvoie? Ați spus „de bunăvoie“. Dar fiica dumneavoastră, fiica dumneavoastră legitimă – spuse ea apăsat –, Colette, s-a măritat de bunăvoie cu Jean Dorin, și asta n-a împiedicat-o să fie amanta lui Marc Ohnet. Întrebați-o! O să vă spună cum îl primea pe Marc noaptea la ea, cum bărbatul ei a fost înștiințat și cum a murit.

Și povesti ce se întâmplase. François și Hélène ascultau uluiți. Văzând că pe obrazul lui Hélène curg lacrimi, Brigitte întrebă:

— Plângeți pentru fiica dumneavoastră? Liniștiți-vă! O să uite! Totul se uită pe lumea asta. Putem trăi foarte bine cu amintirea unei fapte urâte, după cum ați spus, ba chiar și cu amintirea unei crime. Doar ați săvârșit și dumneavoastră una, zise Brigitte întorcându-se către Hélène.

— Ei, nu o crimă, protestă slab biata femeie.

— Eu numesc „crimă“ să nești un copil și să-l abandonezi. Oricum, e mai rău decât să înșeli un soț bătrân, pe care nu-l iubești. Ce ziceți de asta, domnule Érard?

Hélène, care tremura, dar regăsise un calm admirabil, îi făcu semn femeii să tacă. Se întoarse către soțul ei:

— Dacă tot e să afli, prefer s-o afli de la mine. Copila asta are dreptul să vorbească așa: înainte de a ne căsători, am avut un amant (roși stânjenită în spatele ridurilor), o aventură care n-a durat mai mult de câteva săptămâni. Am născut o fetiță. N-am vrut să-ți mărturisesc, nici să te forțez să accepți prezența fetei. Dar n-am vrut nici s-o părăsesc. Da, deși ea spune altceva, niciodată n-am vrut s-o abandonez. Sora mea vitregă, Cécile Coudray, era liberă și necăsătorită; ea s-a ocupat de Brigitte. Credeam că e fericită. Încetul cu încetul...

Hélène tăcu.

— Încetul cu încetul, m-ați uitat. Am știut dintotdeauna... Într-o zi ați venit la Coudray împreună cu soțul și cu Colette, care era încă un copil. Plângea. Îi era sete. Ați luat-o pe genunchi. Ați sărutat-o. Purta o rochiță atât de frumoasă, la gât avea un lănțișor de aur... Iar eu... Cât o invidiam! Nici măcar nu m-ați privit...

— N-am îndrăznit. Mă temeam îngrozitor să nu mă dau de gol...

— Nu-i adevărat! zise scurt Brigitte. Pur și simplu m-ați uitat. Am știut dintotdeauna adevărul. Cécile mi-a spus. Sora dumneavoastră vă ura. Vă ura și aproape că nu-și dădea seama de asta. Erați mai tânără, mai drăguță, mai fericită decât ea. Și chiar ați fost fericită. Nu puteți nega asta. Și atunci, îngăduiți-mi să procedez cum ați procedat și dumneavoastră. Nu fiți prea severă față de Colette, care vă consideră o sfântă și care mai degrabă ar muri decât să se arate în fața dumneavoastră așa cum e. Eu n-am atâta pudoare. Domnule Érard, așa-i că n-o să depuneți plângere? Rufele murdare trebuie spălate în familie.

Aștepta un răspuns care nu mai venea. Se ridică, își luă poșeta și mănușile cu mișcări măsurate, merse până la oglinda de deasupra șemineului și își aranjă pălăria. În clipa aceea intră slujnica, să strângă ceștile de cafea. Prudentă, curioasă. Apoi Hélène conduse tânăra femeie prin grădină, până la poartă.

— N-am ce căuta aici, spusei. Copii, o să vă spuneți lucruri pe care o să le regretați.

Hélène mă privi pătrunzător:

— N-ai de ce te teme, Silvio!

François mă lăsă să plec fără să-mi răspundă la salut. Nu se urnise din loc. Dintr-odată părea foarte bătrân, și acea fragilitate a trăsăturilor sale se adâncise și mai mult. Părea rănit de moarte.

Ieșii, dar nu mă îndreptai spre casă. Inima îmi bătea ca niciodată. Tot trecutul prindea viață. Îmi părea că dormisem vreme de douăzeci de ani și că tocmai mă trezisem și reluam lectura de unde o lăsasem. Fără să mă gândesc, mă îndreptai către băncuța de sub fereastra biroului. De acolo puteam auzi fiecare vorbă. Mult timp nu auzii nimic. Apoi, el îi spuse pe nume:

— Hélène...

Tufa de trandafiri mă ascundea pe jumătate, dar puteam privi înăuntru. Îi vedeam așezați unul lângă celălalt, ținându-se de mână; nu schimbaseră niciun cuvânt. Un singur sărut, o privire șterseseră păcatul. Și totuși, el o întrebă stânjenit:

— Cine era?

— A murit.

— Îl cunosc?

— Nu.

— Dar l-ai iubit?

— Nu. Nu te-am iubit decât pe tine. S-a-ntâmplat înainte să ne căsătorim.

— Dar noi ne iubeam deja! Cel puțin eu te iubeam.

— Cum ai vrea să-ți explic ce s-a-ntâmplat? strigă ea. Au trecut mai bine de douăzeci de ani. Timp de câteva zile, n-am fost eu. E ca și cum... Ca și cum altcineva a dat buzna în viața mea și a trăit în locul meu. Fata asta nefericită

mă acuză c-am uitat-o. Adevărat, am uitat! Nu și faptele, bineînțeles. N-am uitat lunile alea groaznice de dinaintea nașterii, nici nașterea, nici aventura aia... Am uitat, în schimb, motivele care m-au împins să mă port așa. Nu le mai înțeleg. Ca o limbă străină pe care ai știut-o la un moment dat și pe care ai uitat-o.

Vorbea aprins, foarte repede și foarte încet.

Ascultam absorbit, dar unele cuvinte îmi scăpau. Urmară alte vorbe:

— ...Cât de mult ne iubeam... Și acum să descopăr că ai fost o cu totul altă femeie...

— Dar sunt aceeași, François! François, dragul meu... Amantul a posedat o altă femeie, alta decât cea adevărată. O mască, o minciună! Doar tu o aveai pe Hélène cea adevărată. Uită-te la mine! Hélène a ta îți face viața ușoară, ea a dormit în brațele tale vreme de douăzeci de ani, ea are grijă de casa ta, ea simte de departe când nu te simți bine și suferă mai mult decât tine, ea a tremurat de grija ta vreme de patru ani, în război! S-a gândit numai la tine, te-a așteptat doar pe tine!

Tăcu, și urmă o tăcere lungă. Ținându-mi răsuflarea, mă strecurai afară din ascunzătoare. Traversai grădina. O luai pe șosea. Mergeam iute și mi se părea că o fierbințeală uitată se trezește la viață în oasele mele bătrâne. Ce straniu! De atâta vreme încetasem s-o privesc pe Hélène ca pe o femeie. Din când în când, îmi amintesc de amanta mea negresă din Congo și de englezoaica aceea roșcată, cu pielea albă ca laptele, care a trăit cu mine doi ani pe când locuiam în Canada... Dar Hélène! Cu o zi înainte ar fi trebuit să-mi chinui mintea ca să spun „A, da! Hélène...“. Asemenea pergamentelor de altădată, pe care anticii au scris istorisiri amoroase și pe care, mai târziu, călugării le-au răzuit răbdător, ca să aștearnă în locul lor povestea vieții vreunui sfânt, înconjurată de desene naive, femeia de acum douăzeci de ani dispăruse cu totul în spatele lui Hélène din prezent. Singura adevărată, așa spusese. Mă surprinsei gândind cu voce tare:

— Nu! Minte!

Apoi îmi luai tulburarea în râs. De fapt, care era întrebarea? Cine a cunoscut adevărata femeie – amantul sau soțul? Oare femeile acestea sunt atât de diferite? Sau sunt inseparabile, legate una de cealaltă într-un mod subtil? Sunt alcătuite din două substanțe care alcătuiesc împreună o a treia, care nu seamănă cu niciuna dintre primele două? Asta ar însemna că nici bărbatul, nici amantul nu cunosc femeia adevărată. Și totuși, e vorba de cea mai necomplicată dintre femei. Dar am trăit îndeajuns încât să știu că nu există suflete simple.

Nu departe de casă mă întâlnii cu un vecin, moș Jault, care își aducea vacile de la pășune. Merserăm împreună o bucată de drum. Știu că-l mânca limba să mă întrebe ceva, dar șovăia. În cele din urmă, se hotărî să vorbească în clipa în care mă pregăteam să ne despărțim, ca să mă duc acasă. Lovea absent cu palma coastele vacii, un animal frumos, roșcat, cu coarne în formă de liră.

— E adevărat ce se vorbește? Doamna Declos o să-și vândă pământurile?

— N-am auzit nimic despre asta.

Păru dezamăgit.

— Dar n-o să poată să trăiască aici!

— De ce?

Drept răspuns, mormăi vag:

— Mai bine ar pleca.

Apoi continuă:

— Se zice că domnul Érard o să depună plângere. Cică domnul Dorin n-a murit de moarte bună și Marc Ohnet ar avea de-a face cu asta.

Îi răspunsei:

— Cu siguranță că nu! Domnul Érard e mult prea prudent ca să alerteze autoritățile fără să aibă alte dovezi decât gogoșile unui puști crescut pe

moșie. Ți-o spun pentru că am impresia că ești bine informat, moș Jault. Nu uita că un om acuzat pe nedrept poate să-i atace în justiție, la rândul lui, pe cei care au clevetit fără să aibă dovezi. M-ai înțeles?

Bătrânul își ridică toiagul și își strânse vacile în jurul lui.

— Nu poți împiedica lumea să vorbească. Se-nțelege că nimeni de pe-aici nu vrea să se încurce cu treburile legii. Dacă rudele nu fac nimic, nimeni altcineva n-o s-o facă în locul lor, asta-i limpede. Dar dumneata, care îi cunoști pe doamna Declos și pe Marc Ohnet ăla...

— Îi cunosc prea puțin.

— Spune-i să-și vândă pământurile și să plece! E mai bine așa.

Își duse două degete la șapcă, mormăi un salut și se îndepărtă. Era seară.

Mă întorsei acasă atât de târziu, după un popas atât de îndelungat la bodega satului, că o găsii pe slujnică îngrijorată. Băusem. Niciodată nu mă îmbăt. Nu dușmănesc băutura și, în singurătatea în care trăiesc, ea îmi ține de urât; mă liniștește, întocmai ca o femeie. Dar sunt urmașul unui lung șir de țărani din Bourgogne care beau pe nerăsuflate un litru de vin la fiecare masă, și nu-mi beau niciodată mințile. Totuși, în seara aceea nu eram în apele mele. În loc să mă liniștească, așa cum se întâmplă de obicei, vinul mă întorsese pe dos, mă umpluse de un fel de furie. Ca un făcut, slujnica nu fusese niciodată mai înceată. Voiam să plece, de parcă aș fi așteptat pe cineva. Chiar așa, îmi așteptam tinerețea. Dacă ne-am întoarce mai des către trecut, către această dulceață supremă, amintirea anilor trecuți ne-ar vizita mai des. În schimb, lăsăm trecutul să doarmă în noi, ba chiar mai rău, îl lăsăm să moară, să putrezească, așa încât la maturitate numim „naivitate“, „neghiobie“ elanul generos al inimii, care ne-a însuflețit la douăzeci de ani... Iubirile noastre pure, arzătoare ne par cele mai josnice plăceri. În acea seară nu doar amintirea mea se întâlnea cu trecutul, ci și inima. Recunoșteam acea mânie, acea nerăbdare, acea poftă nesățioasă de fericire. Și totuși, nu mă aștepta o femeie vie, ci o umbră plămădită din aceeași substanță ca visele. O amintire. Nimic palpabil, nimic cald; ai nevoie de căldură, moșneag cu inima uscată? Îmi priveam casa și mă simțeam consternat. Eu, altădată atât de ambițios, de activ, cum de puteam trăi așa, târându-mă zi de zi din pat la masă, pe urmă iar în pat? Cum puteam să-mi duc traiul astfel? Nu mai exist. Nu mă mai gândesc la nimic, nu-mi mai place nimic, nu mai doresc nimic. În casa mea nu sunt nici cărți, nici ziare. Adorm lângă foc, îmi fumez pipa. Mângâi câinele. Vorbesc cu slujnica. Asta-i tot. Vino înapoi, tinerețe, întoarce-te! Vorbește prin gura mea! Spune-i acestei Hélène atât de cuminte, atât de virtuoasă, că a mințit. Spune-i că amantul ei n-a murit, că m-a înmormântat înainte de vreme, că sunt viu și-mi amintesc tot. A mințit! Eu, doar eu am cunoscut adevărata femeie închisă în ea, cea înflăcărată, veselă, îndrăzneață, cea care iubește plăcerea! François nu posedă decât o imagine palidă și rece, mincinoasă ca un epitaf scris pe o piatră de mormânt. Dar eu am posedat ceea ce acum s-a stins, a mea a fost tinerețea ei.

Ia uite... Acest ultim pahar cu vin m-a aruncat într-o stare de exaltare ciudată. Slujnica mă privește uimită. Supa mea zace de mult pe masă, iar eu

stau tot în fotoliul cel mare de paie din bucătărie. Mâzgălesc pe hârtie, fumez, alung din când în când cu o lovitură de picior câinele, care cerșește o mângâiere. Înainte de toate, am nevoie să fiu singur. Nu știu de ce. În seara asta n-aș fi în stare să îndur o prezență umană. Nu vreau în jurul meu decât fantome... Nu mi-e foame. Îi zic lui Louise să strângă masa și să plece. Femeia închide găinile în coteț. Toate zgomotele astea atât de cunoscute... Oblonul care scâncește, zăvorul care scârțâie, găleata care coboară în puț, cu lungi suspine, și care va păstra peste noapte în apă rece sticla cu vin alb și bucata de unt. Împing sticla care a rămas lângă mine. O dau deoparte, apoi mă răzgândesc. O iau din nou, îmi mai torn un pahar. Vinul mă face extrem de lucid. Și acum, Hélène, care pe care!

E foarte bine – e foarte bine când o femeie virtuoasă procedează astfel – că i-ai spus soțului tău că ce s-a petrecut cu douăzeci de ani în urmă n-a fost decât o nebunie. Haida de! O nebunie! Îți zic că doar atunci ai trăit cu adevărat, că de atunci încoace doar te-ai prefăcut că trăiești, ai făcut gestul de a trăi, dar aroma adevărată a vieții, aceea pe care n-o simți decât o dată – știi că buzele tinere au gust de fructe –, n-ai gustat-o decât alături de mine. „Bietul Silvio“, „sărmane prieten“, „bietul Silvio, în vizuina lui“. Să fie adevărat că m-ai uitat? Să fim cinstiți! Și eu te uitasem. Ca să-mi amintesc a fost nevoie de cuvintele fetei, de disperarea și rușinea zadarnică de ieri a lui Colette. A fost nevoie mai ales de vinul băut în neștire ca să te regăsesc. Dar, de vreme ce ești aici, n-o să te las să pleci prea curând, să știi! Vei auzi adevărul de la mine, așa cum l-ai auzit în vremea în care te făceam să înțelegi cât de frumos e corpul tău și ce izvor minunat de plăceri este. (Nu voiai, erai timidă și castă... Un sărut, da, însă nimic mai mult... Și totuși, ai cedat. Și ce amantă ai fost!) Și cât de mult ne iubeam... E foarte convenabil să spui că a fost o rătăcire de o clipă, o nebunie care a durat câteva săptămâni și de care îți amintești cu groază. Degeaba, nu poți șterge adevărul cu buretele, iar adevărul e că ne-am iubit. M-ai iubit atât de mult, încât ai uitat de existența lui François, ai acceptat totul, numai să nu mă pierzi. Ei, da, adineauri ți-am văzut chipul respectabil de femeie care îmbătrânește, chipul de mamă, expresia ta de durere când ai aflat că micuța Colette primea la ea un bărbat, în idilicul Moulin-Neuf, în lipsa soțului! Dar tu n-ai făcut același lucru? Fiică-ta are cu cine semăna! Iar cealaltă e fructul iubirii noastre. Sunt două făpturi vii, iar noi suntem morți de douăzeci de ani, pentru că nu mai iubim nimic – ăsta-i adevărul. Doar n-o să-mi spui că-

l iubești pe François! Da, e prietenul tău, soțul tău, v-ați obișnuit să fiți împreună. Ați putea trăi ca frate și soră. De fapt, sunt sigur că, de când s-a născut Loulou, chiar așa trăiți. Dar nu l-ai iubit niciodată. Pe mine m-ai iubit! Vino lângă mine, amintește-ți! Deci ai devenit ipocrită? Nu. După cum credeam, ești altă femeie. Cum ai spus? La douăzeci de ani, cineva dă buzna în viața noastră. Da, un străin care plutește – înaripat, radios, care ne aprinde sângele, ne răvășește existența și pe urmă pleacă, dispare. Ei bine, vreau să aduc acest străin la viață. Ascultă-l! Privește-l! Nu-l recunoști? Îți amintești holul mare, alb și rece? Îți amintești de soțul tău (nu François, ci primul, al cărui nume nu-l mai pomenește nimeni acum), în patul lui, cu ușa camerei deschisă, fiindcă era gelos și neîncrezător? Îți amintești cum ne îmbrățișam, iar lumina lămpii arunca pe tavan o umbră mare? Câteodată revăd lumina asta în vis – umbra aia eram noi doi, așa credeam pe-atunci. De fapt, nu eram nici eu, nici tu, ci chipul străinului care ne semăna, care era altfel decât noi și care a dispărut de atâta timp!

Draga mea Hélène, îți mai amintești ziua în care ne-am întâlnit prima oară? François te-a cunoscut când erai copilă. Când Colette era logodită și ați venit la mine, să beți punci, François a vorbit despre trecutul vostru. Nu mă privește. Eu nu te-am cunoscut copilă, ci femeie, legată de un soț bătrân, așteptând ca el să moară, ca să te poți mărita cu François. Pe atunci lipsea, era plecat în străinătate. Avea o slujbă de lector într-o universitate din Boemia. Eu mă întorsesem dintr-o lungă călătorie. Tu erai tânără și frumoasă și te plictiseai. Dar stai puțin! Să punem amintirile în ordine!

Primul soț al lui Helène era un Montrifaut, un văr de-al mamei mele. Când Helène s-a căsătorit, eu locuiam în Africa. Se întâmpla înainte de războiul din 1914. La plecarea mea, Helène era încă un copil. Și totuși, îmi amintesc că, atunci când mama mi-a dat vestea acestei căsătorii – draga de ea îmi scria în fiecare săptămână un fel de jurnal, în care nu-mi povestea decât despre evenimentele și oamenii de acasă, iar asta, fără îndoială, ca să-mi trezească nostalgia și dorința de a mă întoarce –, m-am gândit îndelung la copila aceea care îmi era pe jumătate necunoscută. Îmi amintesc noaptea aceea sufocantă, coliba, lampa care ardea într-un colț, șopârlele vânând muște pe pereții albi, negresa mea, Fifé, cu turbanul ei verde. Eu citeam scrisoarea, visam cu ochii deschiși, îmi închipuiam acea căsătorie atât de nepotrivită și, dintr-odată, am spus cu voce tare: „Ce păcat!“

E adevărat, nu poți vedea viitorul, dar cred că anumite sentimente, extrem de intense, se anunță cu luni sau chiar ani înainte, printr-o zbatere ciudată a inimii. De exemplu, n-am înțeles, n-am recunoscut tristețea lugubră pe care o simt mereu în gări, când se lasă noaptea, decât ani de zile mai târziu, în timpul războiului, în gările de triaj în care, soldat fiind, așteptam trenul care urma să mă ducă pe front. La fel și dragostea: cu ani înainte de a mă vizita, mi-a atins inima în treacăt, ca o boare de vânt. În noaptea aceea, în Africa, îmi era cald, îmi era sete, eram cuprins de febră, moțăiam, adormeam, și în visul meu se făcea că sunt cu o franțuzoaică, o fată din satul meu. Dar de fiecare dată când mă apropiam de ea, fugea. Întindeam brațul și, pentru o clipă, îi atingeam obrajii răcoroși, plini de lacrimi. Mă gândeam: „De ce plânge fata asta? De ce nu mă lasă s-o îmbrățișez?“ Voiam s-o strâng la piept. Fata dispărea, iar eu o căutam printr-o mulțime de oameni îmbrăcați ca de biserică – o mulțime de țărani în cămăși negre. Îmi amintesc până și acest amănunt: un vânt îndârjit, venit de nu știu unde, le umfla cămășile, asemenea unor pânze de corabie. Când m-am trezit buimac de somn, chipul tinerei femei încă nu mi se arătase, și mi-am spus: „Am visat-o pe micuța Hélène, care abia s-a măritat cu Montrifaut.“

Într-un sfârșit, doi ani mai târziu, m-am întors în Franța. Mama m-ar fi păstrat lângă ea dacă m-ar fi lăsat să trăiesc după placul meu. Mi-aș fi petrecut zilele în pădure și serile lângă ea. Dar sigur că ea voia să mă însoare. La noi logodnele se înfiripă în timpul unor mese mari,

ceremonioase, la care sunt adunate toate fetele de vârsta măritișului. Bărbații vin acolo cu gândul la zestre și la așteptările lor, așa cum te duci la o licitație cunoscând prețul de pornire al fiecărui obiect, dar – în ambele situații –, fără să știi care va fi suma finală.

Ah, mesele din ținutul meu! Supa groasă, în care lingura mai că stă țeapănă, păstrăvul din iazul gospodăriei, enorm, onctuos, dar atât de plin de oase încât ai senzația că mănânci un mănunchi de spini. Nimeni nu suflă o vorbă. O mulțime de gâturi aplecate în față, de fălci care mestecă încet, ca boii în iesle. După păstrăv se servește prima friptură – de obicei, o gâscă friptă –, apoi a doua, cu sos, mirosind a ierburi aromate și a vin. La sfârșit, după brânzeturile pe care invitații le iau de pe platouri cu vârful cuțitului, tarta cu mere sau cireșe, după anotimp. După masă bărbații intră în salon și își aleg tovarășa de viață din cercul de fete îmbrăcate în rochii roz (înainte de război, toate fetele de măritat purtau rochii roz, de la rozul palid al bomboanelor până la rozul aprins al cărnii), dintre toate acele fete purtând la gât un mic medalion de aur, cu părul strâns în coc la ceafă, cu mănuși din fir de mătase. Printre ele era și Cécile Coudray, care pe atunci avea treizeci și doi sau treizeci și trei de ani, dar, cu speranța de a-i găsi un soț, încă mai era scoasă în lume și împopoțonată în veșmântul roz al fecioriei. Biata fată, ofilită și uscată, stătea nu departe de tânăra ei soră vitregă, căsătorită și fericită.

În prima seară în care am văzut-o, Hélène purta o rochie de catifea roșie – lucru care la vremea aceea și mai ales printre acei oameni era considerat o îndrăzneală. Era o tânără femeie brunetă... Poftim, vreau s-o descriu, dar nu reușesc! Fără îndoială că încă de la început am privit-o prea atent, așa cum te uiți la ceva la care râvnești. Cunoașteți forma și culoarea fructului pe care îl duceți la gură? Ai impresia că încă din prima zi ai văzut femeile pe care le-ai iubit – așa cum am iubit-o eu pe Hélène – de foarte aproape. Ochi negri, pielea albă, o rochie de catifea roșie. Înflăcărată, veselă și emoționată în același timp, cu acea expresie tipică tinereții, de sfidare, de neliniște și de elan... Îmi amintesc... Soțul ei trebuie să fi avut vârsta pe care o avea moș Declos în ajunul morții, dar nu era țăran: vărul meu fusese notar la Dijon. Era bogat; se retrăsese din profesie cu câteva luni înainte de căsătoria cu Hélène și cumpărase casa pe care Hélène a moștenit-o și în care locuiește acum împreună cu soțul și copiii. Era un bătrân înalt, cărunt, fragil,

transparent. Mama mi-a spus că în tinerețe fusese foarte chipeș și că avusese mare succes la femei. Abia dacă își lăsa tânăra soție să plece de lângă el. Când fata se îndepărta, o striga pe nume, șoptit, iar atunci ea... O, acea mișcare de nerăbdare, acel gest al umerilor – pe acea vreme încă slabi – care tresăreau dintr-odată, așa cum un cal tânăr tresare când e atins cu capătul biciului... Am impresia că nu o striga decât pentru plăcerea de a vedea acel gest de mânie, pentru voluptatea de a ști că ea îl ascultă. Am văzut-o și mi-am amintit de visul meu.

Pe atunci eram tânăr. Mă întreb dacă chipul tânărului care am fost a rămas prin vreun ungher de amintire. Cu siguranță că Hélène l-a uitat. Dar poate că una dintre fetele în roz – ajunsă acum o doamnă în vârstă – își mai amintește de acel flăcău uscățiv, ars de soare, cu mustăcioara lui neagră, dezgolindu-și dinții ascuțiți. Ca s-o fac să râdă, i-am povestit o dată lui Colette despre mustața mea ascuțită. Nu, nu am fost genul de tânăr à la 1900, așa cum își închipuie lumea: cu cărare pe mijloc, cu părul dat cu pomadă, ca un cap de manechin etalat în vitrina unui coafor. Eram mai agil, mai puternic, mai vesel, mai însetat de aventură decât tinerii de azi. Marc Ohnet seamănă puțin cu cel care am fost. Asemenea lui, nu aveam prea multe scrupule. Aș fi fost în stare să arunc în apă un soț gelos, să beau zdravăn, să curtez soția aproapelui, să mă bat, să îndur cea mai cruntă oboseală și cele mai aspre climate. Eram tânăr.

Prin urmare, așa a fost prima noastră întâlnire: un salon provincial, un pian mare, întredeschis, etalându-și clapele. O tânără într-o rochie roz-somon – Cécile Coudray – cântând Aujourd'hui plus qu'hier et bien moins que demain, familia provincială care ațipea, digerând cu greu gâsca friptă și friptura de iepure, și, lângă mine, o femeie îmbrăcată în roșu, atât de aproape, că ar fi de ajuns să întind mâna ca s-o ating, ca în visul meu; atât de aproape de mine, încât îi simt mirosul fin și proaspăt al pielii; atât de aproape, și totuși atât de departe...

Întorcându-mă acasă în acea seară, eram ferm hotărât s-o revăd pe Hélène și în minte mi se înfiripase un plan de seducție: avea douăzeci de ani, un soț bătrân, era frumoasă. Mi se părea imposibil să-mi reziste mult timp. Îmi închipuiam întâlniri nevinovate la început, apoi mai tainice, mai vinovate, apoi o legătură destrămată după câteva luni, la plecarea mea. E ciudat să te gândești după atâția ani că așa avea să arate relația noastră: o frământam grosier cu mâinile și cu visurile mele. Dar nu aveam cum să-mi închipui că flacăra descătușată va fi atât de puternică, nici că după atâta timp cenușa dragostei va rămâne caldă și îmi va pârjoli inima. Ce ciudat e când ceva se întâmplă așa cum dorim! În copilărie, când mergeam la plajă, jucam un joc care îmi anticipa întreaga existență: cât timp mareea era înaltă, săpam în nisip un șanț, iar marea se năpustea în vadul pe care i-l trasasem, pe neașteptate și cu atâta putere, încât distrugea în drumul ei castelele mele de nisip, digurile de nămol. Apa smulgea și distrugea totul, iar eu rămâneam cu inima grea, fără să îndrăznesc să mă plâng, pentru că marea nu făcuse decât să-mi asculte chemarea. Așa se întâmplă și cu dragostea. Îi faci semn, îi croiești un drum. Valul se revarsă ajungându-ți până la inimă, și totul e atât de diferit față de ce-ți închipuiai, atât de amar și de înghețat!

Am încercat s-o întâlnesc pe Hélène acasă la soțul ei. Căutând un pretext, mi-am amintit în cele din urmă că în grădina lor creșteau niște trandafiri minunați, purpurii, viguroși, acei trandafiri cu tulpina foarte lungă, cu spini tăioși și tari ca oțelul, care nu prea miros, dar au o înfățișare robustă și câmpenească, fiind cărnoși și strălucitori asemenea obrazului unei țărănci frumoase.

Am născocit un pretext: voiam să-i fac o surpriză mamei, să-i comand din oraș niște trandafiri asemănători cu ai lor. Mi-am permis să intru în casa lui Hélène ca să aflu cum se numesc acele flori.

M-a primit. Avea capul descoperit, în plin soare, și într-o mână ținea o foarfecă de grădină. De câte ori n-am văzut-o așa. Și acum mai păstrează un fel de frumusețe ca de piersic, care cunoaște aerul deschis, o piele delicată, care aproape că n-a fost fardată niciodată, dar pe care aerul și soarele au aurit-o.

Mi-a spus că soțul ei e bolnav. Atunci a început boala lungă de care bătrânul a suferit doi ani înainte de-a o lăsa văduvă. Era destul de galant încât să închidă ușa odăii când îl apucau crizele; suferea de astmul bătrânilor, cu sufocări dureroase. Mai târziu, când n-a mai putut părăsi patul, îi cerea să fie mereu lângă el. Dar la vremea despre care vorbesc ea încă se bucura de libertate și mă putea primi, să-mi spună numele trandafirilor. Am intrat într-un salon spațios, cu obloanele pe jumătate închise, unde o albină zumzăia așezată pe un buchet de flori. Îmi amintesc că încă de pe atunci casa avea un miros de ceară, de levănțică, de dulceață fierbând în oale încăpătoare.

I-am cerut voie s-o revăd. M-am dus o dată, de două ori, de zece ori. O spionam când ajungea în oraș, duminica, când ieșea de la biserică, pe malul apei, în pădure, la Moulin-Neuf, unde mai târziu Colette... Ba nu Moulin-Neuf încă nu fusese reconstruit. Casa era ursuză și veche, în ciuda numelui[2], înconjurată de mugetul râului. Zidurile străvechi ne-au văzut de multe ori când, plecând de la Coudray, mergeam s-o vizităm pe țăranca care avea grijă de casă. La câteva zile după întâlnirea noastră, mama vitregă a lui Hélène a murit. Zgârcită la culme, nu voise să se despartă de un cal pe care îl cumpărase ieftin, dar, prea tânăr ca să fie înhămat. Calul răsturnase în șanț cabrioleta pe care femeia o conducea de când plecase de la biserică. Cécile avusese o rană groaznică la față. Mama ei își fracturase craniul și murise pe loc. Cécile a moștenit mica moșie Coudray și o mică rentă. Dintotdeauna fusese sălbatică și sfioasă. Rana care a desfigurat-o i-a distrus și bruma de încredere în sine pe care o avea. Nu voia să primească pe nimeni. Avea mereu impresia că lumea râde de ea. În câteva luni a ajuns ființa bizară pe care am cunoscut-o cu puțin înainte să moară: slabă, șchiopătând, neliniștită, întorcând neîncetat capul dintr-o parte în alta, ca o pasăre bătrână. Hélène o vizita des la Coudray. Știind acest lucru, mergeam aproape în fiecare zi la biata Cécile, sub diverse pretexte, și apoi o însoțeam pe Hélène până la liziera pădurii.

Într-o zi, văzând că mă tot uit la ceas și că încerc să-mi prelungesc vizita, Cécile mi-a spus: „Hélène nu vine azi.“

Am protestat, spunând că nu venisem pentru Hélène. Dar... Cécile s-a ridicat și a traversat încăperea. Și-a trecut mecanic un deget de-a lungul spătarului sculptat al unui scaun și l-a privit, căutând vreo urmă de praf

(acasă, mama ei o pusese să facă toată muncile casnice și nu o lăsase niciodată în pace; Cécile rătăcea neliniștită prin cameră aranjând o perdea, ștergând o oglindă fără strălucire, îndreptând o floare, întorcând capul dintr-o parte în alta, ca și cum s-ar fi așteptat să-și vadă mama ascunsă în umbră). Mi-a spus cu voce tulburată: „Domnule Sylvestre, nimeni n-a venit aici de dragul meu... Până la șaptesprezece ani, nu m-am gândit la asta. Apoi părinții au început să invite la noi tineri. Unii veneau pentru menajeră, alții – pentru fiica grădinăresei, care era blondă și drăguță, apoi, când Hélène a crescut, veneau pentru ea. Așa e și acum. Nu mă miră. Dar nu vreau ca lumea să-și bată joc de mine. Dacă-mi spuneți pe șleau că vreți s-o vedeți pe Hélène, o să vă spun chiar eu ziua și ora la care vine în vizită!“

Vorbea cu un fel de înverșunare stăpânită, dureroasă.

„Vă iubiți sora?“ am întrebat-o.

„Nu e sora mea. Pentru mine e o străină, dar o cunosc de mică și da, o iubesc. De altfel, nu e mai fericită ca mine“, a spus ea cu un fel de mulțumire întunecată. „Toată lumea are necazuri.“

„Să nu credeți că ea știe... Aș fi nefericit dacă v-ați închipui că ne-am înțeles între noi...“

Cécile a scuturat din cap.

„Hélène e o femeie credincioasă.“

„Chiar așa? Soțul ei e atât de bătrân, încât nu se poate aștepta la o fidelitate care ar fi de-a dreptul monstruoasă“, am zis aprins. „Ea are douăzeci de ani, iar el, peste șaizeci. O astfel de căsnicie nu se explică decât printr-un gest de disperare.“

„Într-adevăr, tocmai așa se explică. Înțelegeți, cum Hélène a fost rezultatul altei căsătorii, mama mea...“

„Știu. Dar, în aceste condiții, credeți că e vorba de fidelitate?“

Fata bătrână mi-a aruncat o privire iute.

„N-am zis c-o să-i fie credincioasă soțului.“

„Ei! Și atunci cui?“

„Asta s-o întrebați pe ea!“

A început să se învârtă din nou prin odaie. Se izbea de mobile, asemenea unei păsări de noapte închise într-o cameră. Acum, când mă gândesc mai bine la expresia ei de atunci, cuvintele lui Brigitte sunt scăldate într-o lumină diavolească, sinistră, la fel ca sufletul lui Cécile, care mi se dezvăluia în acea clipă. N-a putut s-o ierte niciodată pe Hélène pentru că era mai iubită decât ea. Îmi amintesc de un cuvânt cumplit pronunțat de una dintre rudele mele, care avea în grijă o biată femeie de la țară; îi ducea provizii, pantofi, bunătăți, jucării pentru copii. Într-o zi, femeia i-a spus că a doua zi se mărită – primul ei soț murise în război – cu un flăcău bun și chipeș, mai sărac decât ea. Binefăcătoarea și-a întrerupt îndată vizitele. După ceva timp, când femeia a întâlnit-o și i-a reproșat blând că a uitat-o, ruda mea i-a răspuns sec: „Biata mea Jeanne, nu știam că ești fericită.“

Cécile Coudray, care a salvat onoarea lui Hélène – ba, poate, chiar viața – când a crezut că e la ananghie, n-a putut să-i ierte faptul că era fericită. Așa sunt oamenii.

Am implorat-o, cuprins de neliniște:

„Ce vreți să spuneți?“

Dar bufnița bătrână s-a mulțumit să-și fluture aripile întunecate prin fața ochilor mei. Încă mai purta doliu după mama ei. Vălurile de crep i se învolburau în jurul trupului. Am plecat de la Coudray mai îndrăgostit decât înainte. Și urma de reținere pe care o simțeam față de Hélène s-a topit. I-am făcut curte așa cum obișnuiau bărbații pe atunci – cu multă blândețe, cu pudoare. Nici urmă de declarații brutale, cum fac tinerii astăzi. Probabil că Marc Ohnet ar fi râs. Dar, la urma urmei, era același lucru, aceeași dorință... același torent zgomotos și devorant al iubirii. Hélène m-a ascultat serioasă și tristă. Mi-a spus: „Cécile nu v-a mințit. Iubesc pe cineva.“

Mi-a povestit cum l-a întâlnit pe François, cum l-a iubit de mică. Mi-a povestit despre plecarea lui, despre viața nefericită pe care o dusese în familia ei, despre căsătoria cu un bărbat în vârstă, despre întoarcerea lui François. Cei doi nu doriseră să-l înșele pe soț! Se despărțiseră.

„Și acum așteptați să moară bătrânul?“ am întrebat.

Ea a pălit puțin, a dat din cap.

„E cu patruzeci de ani mai bătrân decât mine“, a spus cu blândețe. „Ar fi caraghios să pretind că-l iubesc. Dar nu-i doresc moartea. Îl îngrijesc cum pot mai bine. Pentru el, sunt...“ A șovăit. „O prietenă, o fiică, o îngrijitoare. Nu o femeie. Nu soția lui. Cu toate astea, vreau să-i fiu credincioasă; nu numai cu trupul, ci și cu sufletul. De asta eu și François ne-am despărțit. A primit o slujbă peste hotare. Nici măcar nu ne scriem. Îmi fac datoria până la capăt. Dacă soțul meu moare, François o să aștepte câteva luni înainte să se întoarcă. Totul o să se întâmple treptat. Nu vrem să iscăm niciun scandal. O să se întoarcă, o să ne căsătorim. Dacă soțului meu îi e dat să mai trăiască mulți ani, cu atât mai rău pentru mine. Tinerețea mea și toate ocaziile de a fi fericită o să treacă, dar cel puțin n-o să am conștiința încărcată de o faptă josnică. În ce vă privește...“

„În ce mă privește, nu-mi rămâne de făcut decât să plec cât mai repede.“

Mi-a spus tot ce obișnuiesc femeile să spună în asemenea cazuri: că nu trebuie să mă supăr pe ea, că nu a vrut să flirteze, dar că, fiind singură, orice prietenie e importantă pentru ea, că o să-i fiu prieten... Eu nu mă gândeam decât că iubește pe un altul, și sufeream. Așa s-a sfârșit idila.

---

[2] Neuf, „nou“. (N. tr.)

Era în 1912. Am plecat pentru doi ani înapoi în Africa. M-am întors în Franța cu câteva luni înainte de război. Mama murise. Vărul Montrifaut încă trăia. M-am dus să-l vizitez; era foarte bolnav și, așa cum sperau toți, aproape de sfârșit. Nu trăia decât datorită injecțiilor. Era insuportabil de mofturos și avea accese de furie nebunească.

„E nefericit și îi chinuie și pe alții“, se zicea.

Și toată lumea lăuda comportamentul lui Hélène: „Dar nu mai are mult de îndurat“, murmurau doamnele provinciale suspinând de milă și, în același timp, de invidie, gândindu-se la moștenire.

Dar am aflat ceea ce oamenii din ținut nu știau: bătrânul domn Montrifaut nu îi lăsase tinerei sale soții decât o mică parte din avere. Restul revenea familiei fratelui său. Hélène era la curent, dar făcea (și încă face) parte dintre acele femei dezinteresate în mod absolut și înnăscut. Hélène nu ar mai fi ea dacă ar fi în stare să acționeze din interes personal, și aceeași trăsătură de caracter o are și François. De asemenea, Hélène știa că devotamentul ei nu va fi răsplătit, și tocmai asta o făcea să îl împingă la extrem. Simțea o mare nevoie de a se respecta.

„Și, oricum, a fost bun cu mine“, mi-a spus ea.

Bolnavul avea crize de astm epuizante, dar când l-am vizitat s-a plâns mai ales de insomnii. Stătea întins pe pat (camera lui fusese transformată în salon). După vechea modă, își înfășurase capul cu o eșarfă. Era înspăimântător și straniu, cu nasul lui mare, ascuțit, a cărui umbră se întindea pe perete. La căpătâiul lui ardea o lampă mică. Vocea nu-i era decât o șoaptă.

Mi-a spus că de două luni nu mai dormea. Ca să-l liniștesc, l-am asigurat că la vârsta lui oamenii nu au nevoie de mult somn ca să fie sănătoși, că mama mea ar fi trăit mai mult dacă nu ar fi pirotit adesea, timp în care sângele îi urca încet la creier, lucru care sfârșise prin a o omorî.

„Da, da“, mi-a spus el, „dar gândiți-vă puțin... Două luni fără somn... E îngrozitor, pentru că asta îmi face viața de două ori mai lungă.“

Am exclamat: „Și vă plângeți de asta! Iar mie nici două vieți nu mi-ar fi de ajuns!“

Era adevărat. Pe atunci mă simțeam atât de puternic, încât aveam impresia că o să apuc suta de ani.

În timp ce vorbeam, o priveam pe Hélène.

Ea a oftat fără să vrea. Oftatul acela avea o mulțime de înțelesuri. Era palidă și slabă. În acei doi ani se urâțise; se vedea că duce lipsă de aer curat și de mișcare. Era țintuită permanent în camera bolnavului. Când ne-am văzut, era liniștită și surâzătoare, dar când mi-a strâns mâna, spunându-mi cuvinte banale de bun-venit, glasul a trădat-o. Deodată, vocea i s-a frânt, în vorbele ei amabile și vagi s-a căscat un gol. Timbrul vocii i s-a schimbat din senin, profund, ca și cum sângele i-ar fi năvălit violent în inimă. Când i-am răspuns, am simțit în vocea mea aceeași fisură. În picioare, lângă bolnav, ne priveam – eu cu un triumf abia ascuns, ea, cu un fel de consternare. Și acel suspin... Însemna că mă înțelege, că-mi invidiază libertatea, că, în alte circumstanțe, și ea ar fi dorit să aibă zece vieți, ca să le trăiască pe toate, dar că acele zile, acei ani erau pierduți pentru dragoste.

Când m-a condus până la ușă, am întrebat-o dacă are vești de la François. S-a uitat neliniștită spre patul muribundului.

„Nu-mi scrie niciodată“, mi-a răspuns.

„Încă se ține de cuvânt?“

„Da. François nu-și schimbă firea.“

Mă întreb câtă dreptate avea. Oare ce făcea François în Boemia, în acea primăvară arzătoare? Oare în viața lui nu exista nicio țărancă drăguță, nicio slujnică fragedă? La urma urmei, toți trei eram tineri. Nu e vorba doar de nevoile trupului. Nu, nu e așa de simplu. La un moment dat, trupul e îndestulat. Dar inima e nesățioasă, inima are nevoie să iubească, să dispere, să ardă cuprinsă de orice foc se nimerește... Asta ne doream noi: să ardem, să ne devorăm zilele așa cum focul mistuie o pădure. Într-o seară din 1914 a fost cea mai frumoasă primăvară. Ușa din spatele nostru rămăsese deschisă

și vedeam profilându-se pe perete umbra unui nas uscățiv. Eram în picioare, pe coridorul alb în care de atunci Hélène a venit de atâtea ori să mă întâmpine. Vocea ei prietenoasă și liniștită mi-a spus: „Dumneata ești, bunul meu Silvio! Intră! Au mai rămas un ou și un cotlet. Vrei să mănânci?“

„Bunul meu Silvio“... În seara aceea nu mi-a spus, de fapt, așa. Mi-a zis numai: „Silvio,“ – numele însuși era ca o mângâiere – „rămâi mult în ținut?“

Nu i-am răspuns. În schimb, arătându-i umbra bolnavului, am întrebat: „Ți-e greu?“

A tresărit.

„Destul de greu, dar nu vreau să mi se plângă de milă.“

Am insistat, cu cruzime: „Dar o să moară curând și François o să se-ntoarcă.“

„Da, o să se-ntoarcă. Dar mai bine n-ar fi plecat.“

Amândoi vorbeam mașinal. Buzele noastre se mișcau. Dar mințeau. Ochii noștri erau plini de întrebări și se recunoșteau. Abia când am îmbrățișat-o buzele ei au fost sincere.

Nu voi uita niciodată clipa aceea. Am văzut pe peretele văruit umbra capetelor noastre contopite. Peste tot lămpi, veioze acoperite. În acel hol mare, gol, umbrele dansau, tremurau, se îndepărtau.

„Hélène!“ a strigat bolnavul. „Hélène!“

Noi nu mișcam. Ea îmi părea că mă soarbe, că îmi aspiră sufletul. Când m-am desprins din îmbrățișare, deja o iubeam mai puțin.

Table of Contents

Cover Page
Clocotul sangelui
Clocotul sângelui